

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Diplomová práce

PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY
PĚSTOUNSKÉ PÉČE

Vedoucí práce: doc. PhDr. David Urban, Ph.D.

Autor práce: Bc. Patricie Košnerová

Studijní obor: Etika v sociální práci

Ročník: 2.

2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že, v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 26. 7. 2018

.....

Patricie Košnerová

Poděkování

Chtěla bych upřímně poděkovat vedoucímu mé diplomové práce doc. PhDr. Davidu Urbanovi, Ph.D. za odbornou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za emoční podporu.

Obsah

Úvod	6
1 Pěstounská péče	8
1.1 Formy pěstounské péče	9
1.2 Formální průběh zprostředkování pěstounské péče	10
2 Aspekty pěstounské péče	12
2.1 Děti umisťované do pěstounské péče.....	13
2.2 Vhodní pěstouni	15
2.2.1 Psychologické vyšetření	16
2.2.2 Poradní sbor	17
2.2.3 Příprava pěstounů.....	19
3 Psychologické aspekty u dětí v pěstounské péči	21
3.1 Psychické potřeby	23
3.2 Psychická deprivace	25
3.2.1 Typologie deprivovaných dětí	26
3.2.2 Rozdělení psychické deprivace.....	28
3.2.3 Sebepojetí dítěte s deprivací zkušeností	30
3.2.4 Schopnost navazování vztahů.....	31
3.2.5 Dlouhodobá deprivace.....	32
3.2.6 Dopady psychické deprivace	33
3.2.7 Náprava deprivace.....	35
3.3 Poruchy chování.....	37
3.3.1 Charakteristika poruch chování	38
3.3.2 Poruchy chování vycházející z psychické deprivace	39
3.3.3 Náprava poruch chování.....	40

3.4	Citová vazba	41
3.4.1	Rozdělení citové vazby	42
3.4.2	Projevy narušené citové vazby	45
3.4.3	Náprava citové vazby	47
4	Psychologické aspekty u pěstounů	50
4.1	Potřeby pěstounů	51
4.2	Motivace k náhradnímu rodičovství	53
4.2.1	Motivy veřejné	55
4.2.2	Motivy neveřejné	55
4.2.3	Motivy skryté	56
4.3	Očekávání a realita	57
4.4	Manželství a vlastní děti	61
5	Vztah mezi pěstounem a dítětem	64
5.1	Úskalí pěstounského vztahu	68
5.1.1	Kontakt s biologickou rodinou	70
5.2	Chyby pěstounů	71
5.3	Zásady pěstounského vztahu	72
5.3.1	Pocit bezpečí	76
	Diskuze	77
	Závěr	79
	Seznam použitých zdrojů	81
	Abstrakt	85
	Abstract	86

Úvod

Téma předkládané diplomové práce je zaměřené na psychologické aspekty pěstounské péče. Důvodem, proč jsem si toto téma zvolila, je především důležitost informovanosti o daném tématu. Pěstounská péče je velmi náročným posláním, jehož záměrem je dát dítěti z nevyhovujícího prostředí druhou šanci na úspěšnou budoucnost. Diplomová práce se zaměřuje na dvě základní hlediska pěstounské péče, a to na hledisko dítěte svěřeného do pěstounské péče na jedné straně a hledisko pečující osoby na straně druhé.

Cílem této diplomové práce je především definovat a rozebrat psychologické aspekty pěstounské péče, které jsou zde vnímány především jako hlediska pěstounského vztahu a jeho dopady na svěřené dítě a pěstouna. Záměrem je zhodnocení a popsání možných úskalí ve vztahu mezi svěřeným dítětem a pečující osobou. Účelem této práce je propojit teoretické a praktické informace dotýkající se této problematiky pro hlubší nahlédnutí do institutu pěstounské péče.

Diplomová práce je rozdělena do pěti kapitol. V první kapitole jsem stručně shrnula institut pěstounské péče z obecné roviny, její formy a formální průběh zprostředkování, který je stěžejní pro pochopení fungování systému pěstounské péče. V následující kapitole jsem definovala obě strany pěstounského vztahu, tedy hledisko dětí umístovaných do pěstounské péče a hledisko vhodných pěstounů.

Ve třetí kapitole jsem se detailně zaměřila na psychologické aspekty dítěte v pěstounské péči. Dítě přicházející do pěstounské péče má mnoho traumat, které si přináší ze své původní rodiny do rodiny náhradní. Pro kvalitní fungování a úspěšnost pěstounského vztahu je zásadní pochopit všechny problémy, kterými si dítě musí projít a všechny následky, které s příchodem do pěstounské péče souvisí. Dítě ve svém nízkém věku musí čelit mnoha nástrahám, které ovlivňují psychiku dítěte, jež se promítne v chování k náhradnímu rodiči.

Ve čtvrté kapitole jsem popsala psychologické aspekty u pěstounů. Osoba pěstouna je nejdůležitější osobou v pomoci dítěti svěřeného do pěstounské péče. Nejenže pečující osoba musí vyhovovat mnoha požadavkům, současně také čelí obrovským nárokům a nátlakům z mnoha stran. Proto je důležité poukázat na to, jaký by pěstoun měl být a jak by se měl ke svěřenému dítěti chovat pro nejlepší výsledky pěstounské péče.

V páté kapitole jsem shrnula obě předchozí hlediska a pokusila se analyzovat vzájemný vztah pěstouna a dítěte se všemi úskalími a nástrahami, které se mohou v pěstounském vztahu objevit. Je zásadní pochopit, jak pěstounský vztah ovlivňuje náhradního rodiče a dítě. Pečující osoba i přijaté dítě mají velmi těžký úkol, který rozhodně není lehké splnit. Na jejich společné cestě je čeká mnoho problémů, jejichž zvládnutím je možné pomoci potřebnému dítěti.

Základními zdroji, o které se diplomová práce opírá, jsou především publikace s praktickými návody pro pečující osoby, současně také výzkumné zprávy, které prozkoumávají danou problematiku a dávají tak praktický náhled a v neposlední řadě také odborné publikace zabývající se psychologickým hlediskem pěstounské péče.

1 Pěstounská péče

Pěstounskou péčí označujeme jako zvláštní formu náhradní rodinné péče poskytovanou v rodinném prostředí nebo v prostředí, které rodinu připomíná. Hlavním účelem pěstounské péče je poskytnutí řádné péče dítěti, která je obdobná péči ve vlastní rodině.¹

Pěstounská péče je označována jako péče sekundární, která je dítěti poskytovaná v případě selhání primární povinnosti rodičů. Je tudíž určena dětem, u kterých byly vyčerpány všechny možnosti návratu zpět do své vlastní rodiny. I přesto, že je zásadní respektovat právo na rodinný život a současně podporovat přirozenou rodinu, v některých případech je odloučení dítěte od své biologické rodiny nejlepším řešením. Principem je vždy nejlepší zájem dítěte. Pěstounskou péčí sice považujeme za řešení dočasného charakteru, velmi často zde však děti zůstávají až do dosažení zletilosti. Zpravidla jsou do pěstounské péče svěřovány děti, které nemohou být osvojeny. Nejčastěji se jedná o sourozenecké skupiny dětí, starší děti, postižené děti, děti jiného etnika, nebo děti, které nejsou právně volné.²

Hlavním rozdílem oproti ostatním formám náhradní rodinné péče je princip začlenění a citové vazby. Pěstoun na jedné straně sice poskytuje dítěti potřebnou výchovu, materiální zabezpečení a pocit bezpečí, na druhé straně však musí citové vazby stále směřovat k biologické rodině dítěte. Přímoou povinností pěstouna je podpora a utužení vazby mezi dítětem a jeho biologickou rodinou či jinými blízkými osobami a také zprostředkování osobního kontaktu. Rodičům dítěte nadále zůstává rodičovská i vyživovací povinnost, pěstoun má však právo dítě zastupovat v běžných záležitostech.³

V případech, kdy není možné dítě osvojit, je institut pěstounské péče považován za nejlepší řešení. Dítě je totiž vychováváno v rodinném prostředí, kde se učí vzájemným interakcím a sociálním rolím, které jsou pro budoucí vývoj stěžejní. Výchova v rodinném prostředí je důležitá především z toho důvodu, že umožňuje dítěti se dostatečně rozvíjet a připravit ho na samostatný život.⁴

---

¹ NOVOTNÁ, V. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, s. 78.

² MATĚJČEK, Z. Náhradní rodinná péče, s. 16.

³ BUBLEOVÁ, V. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, s. 7.

⁴ GABRIEL, Z. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, s. 46.

1.1 Formy pěstounské péče

Pěstounskou péčí můžeme rozdělit na dvě základní formy, a to na klasickou pěstounskou péči a na pěstounskou péči na přechodnou dobu. Jako zvláštní oddíl pěstounské péče je často označována péče předpěstounská.⁵

Pěstounská péče na přechodnou dobu je poměrně novým institutem, který je označován často jako profesionální pěstounská péče. Účelem tohoto institutu je především poskytnutí dostatečného času biologickým rodičům pro to, aby mohli upravit své poměry tak, aby byli schopni znovu převzít své dítě do péče. Na rozdíl od pěstounské péče klasické je pěstounská péče na přechodnou dobu považována za krizovou a přechodnou formu náhradní péče. Smyslem pěstounské péče na přechodnou dobu je především zabránění vzniku psychických problémů, které nejčastěji vznikají s pobytem dítěte v ústavním zařízení. Velmi častou formou bývá tzv. raná pěstounská péče, což je pěstounská péče na přechodnou dobu poskytovaná novorozencům čekajícím na osvojení.⁶

Z hlediska formální úpravy trvá pěstounská péče na přechodnou dobu nejdéle 1 rok. Současně je soudem každé 3 měsíce kontrolováno, zda stále existují důvody, pro které bylo dítě svěřené do pěstounské péče. V případě, že tyto důvody v průběhu pěstounské péče odpadly, může soud svěřením do péče na přechodnou dobu přehodnotit. Výjimkou v délce trvání je okamžik, kdy jsou do pěstounské péče na přechodnou dobu postupně svěřováni sourozenci, kdy je možné maximální délku péče prodloužit.⁷

Vedle těchto dvou forem pěstounské péče můžeme zmínit také předpěstounskou péči. Tato neoficiální forma pěstounské péče stojí na konci zprostředkování pěstounské péče. V poslední fázi zprostředkování, při které soud označí vhodného žadatele a tuto skutečnost žadateli oznámí, může daná osoba zažádat o svěřením konkrétního dítěte do předpěstounské péče. Znamená to, že je dítě svěřeno do pěstounské péče na zkoušku ještě před rozhodnutím o pěstounské péči. Důvodem je především navázání vztahu mezi dítětem a potencionálním pěstounem.⁸

---

⁵ GABRIEL, Z. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, s. 46 – 54.

⁶ GABRIEL, Z. Tamtéž, s. 54.

⁷ NOVOTNÁ, V. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, s. 345.

⁸ GABRIEL, Z. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, s. 96.

1.2 Formální průběh zprostředkování pěstounské péče

Před samotným výkonem pěstounské péče je velmi důležité zmínit proces, na jehož konci stojí přijetí dítěte. Již v průběhu zprostředkování pěstounské péče totiž dochází k výběru vhodných pěstounů a dětí, pro které je tento institut vhodný. Funkční systém přijetí dítěte do pěstounské rodiny je klíčem k úspěšnosti celého institutu pěstounské péče.⁹

Prvním krokem při zprostředkování pěstounské péče je podání žádosti. Žadatel o pěstounskou péči podá žádost u obecního úřadu obce s rozšířenou působností podle místa trvalého pobytu. Sociální pracovnice žadateli podá informace o náhradní rodinné péči, sepiše s žadatelem žádost a od žadatele převezme nutné doklady, jako je výpis z rejstříku trestů, zpráva o zdravotním stavu a údaje o ekonomických a sociálních poměrech. Po shromáždění všech dokumentů je vytvořena spisová dokumentace žadatelů, která je odeslána na krajský úřad.¹⁰

V dalším kroku provede krajský úřad odborné posouzení žadatele. To obsahuje posouzení zdravotního stavu a psychologické posouzení. Zdravotní stav se posuzuje dle lékařských zpráv a hodnotí se, zda zdravotní stav žadatele nebrání v dlouhodobé péči o dítě. Kontraindikace k výkonu pěstounské péče není nikde stanovena, základem je především zájem dítěte. Součástí psychologického posouzení je zkoumání charakteristiky osobnosti, předpokladu vychovávat děti a motivace k pěstounské péči. Součástí odborného posouzení je také absolvování kurzu pro přípravu k přijetí dítěte. Posláním kurzu je poskytnutí dostatečných vědomostí o specifických otázkách náhradní rodinné péče.¹¹

Na základě odborného posouzení pak krajský úřad vydá rozhodnutí o zařazení či nezařazení do evidence žadatelů pro zprostředkování pěstounské péče. V případě negativního rozhodnutí má žadatel právo se odvolat. V případě kladného rozhodnutí je zařazen do evidence žadatelů, kterou vedou krajské úřady, které také spravují evidenci dětí vhodných pro umístění do pěstounské péče.¹²

---

⁹ BUBLEOVÁ, V. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, s. 5.

¹⁰ GABRIEL, Z. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, s. 75.

¹¹ BUBLEOVÁ, V. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, s. 26 – 28.

¹² NOŽÍŘOVÁ, J. Náhradní rodinná péče, s. 60.

Dalším krokem po schválení žadatele je čekání na konkrétní dítě. Doba, po kterou musí žadatelé čekat, se odvíjí od požadavků žadatelů na dítě. V případě, že nejsou žadatelé ochotni převzít dítě jiného etnika či vyššího věku, je čekání delší. Základním hlediskem je, že se hledají rodiče potřebným dětem, nikoliv děti rodičům. Vždy je dítěti vybírána taková rodina, která je ochotna přijmout dítě takové, jaké je.¹³

V případě, že jsou žadatelé vybráni jako vhodní pěstouni, jsou písemně vyrozuměni krajským úřadem. Sociální pracovnice krajského úřadu seznámí žadatele se všemi informacemi o dítěti, především o zdravotním a psychickém stavu. V případě, že žadatelé projeví opravdový zájem o dítě, vydá krajský úřad oznámení o tom, že byl daný žadatel vybrán pro konkrétní dítě jako pěstoun. Do 30 dnů musí následně pěstoun podat žádost o svěřeni dítěte do péče.¹⁴

V poslední fázi zprostředkování jsou budoucímu pěstounovi sděleny konkrétní kroky pro předání dítěte do péče. V první řadě se musí žadatel dostavit do dětského domova, krizového centra či do jiného zařízení, kde se dítě nachází, a domluví se s ředitelem zařízení na vhodném termínu. Zásadní je, aby bylo dítě na přechod připraveno po psychické stránce. Velmi důležité je dítěti usnadnit přechod do nové rodiny. Pro dítě je změna prostředí velmi náročná a stresující situace. Proto je zásadní, aby si pěstoun zjistil všechny rituály, které by dítěti mohly usnadnit adaptaci v nové rodině.¹⁵

U pěstounské péče na přechodnou dobu probíhá konečná fáze zprostředkování rychleji. Neprobíhá zde žádné čekání na oznámení o vhodnosti pěstouna, pěstouni na přechodnou dobu totiž musí být neustále připraveni převzít dítě v jakoukoliv denní či noční dobu do péče. Poté, co se pracovnice obecního úřadu dozví o dítěti, které je vhodné pro pěstounskou péči na přechodnou dobu, oznámí to neprodleně krajskému úřadu, odkud je následně podán návrh k soudu na svěřeni dítěte do pěstounské péče. Soud vydá předběžné opatření, na jehož základě si může pěstoun okamžitě převzít dítě do péče. V praxi se často stává, že si pěstouni převezmou novorozeně již z porodnice.¹⁶

---

¹³ NOŽÍŘOVÁ, J. Náhradní rodinná péče, s. 62.

¹⁴ BUBLEOVÁ, V. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, s. 30.

¹⁵ GABRIEL, Z. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, s. 93.

¹⁶ NOVOTNÁ, V. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, s. 128.

2 Aspekty pěstounské péče

Pěstounství je specifický vztah mezi pečující osobou a dítětem, založený na vzájemné důvěře. Smyslem pěstounského vztahu je rozvinutí dětské osobnosti tak, jak by měla být rozvinuta v rodinném prostředí. Úkolem pěstouna je především být dobrým rodičem, který dítěti poskytne kvalitní prostředí pro růst a vývoj. I přesto, že pěstounská péče nenahrazuje rodinu v pravém slova smyslu, je prožitek pro obě strany pěstounského vztahu niterní a specifický natolik, že je velmi těžké nenazývat pěstounský vztah rodinným vztahem.¹⁷

Důležité je si uvědomit, že dítě ani pěstoun nepřicházejí do pěstounského vztahu jako nepopsané tabule, ale oba mají za sebou určité zkušenosti, které je ovlivnily a které možná i změnily jejich pohled na svět. Účelem pěstounského vztahu není tento pohled cíleně změnit, ale spíše poskytnout takové prostředí, které tuto změnu umožní.¹⁸

Aspekty pěstounské péče, míněné v této práci jako hlediska pěstounské péče, můžeme rozdělit na dvě základní strany, jimiž jsou děti svěřované do pěstounské péče a pečující osoby. Obě tyto strany pěstounského vztahu mají svou minulost a společnou budoucnost, která je pro všechny zúčastněné velmi důležitá.

Psychologické aspekty pěstounské péče jsou v této práci následně popsány jako psychologická specifika, se kterými dítě i pěstoun do pěstounské péče přicházejí. Hovoříme o citové vazbě či o následcích citového strádání u dítěte a současně také o různých očekáváních a zklamáních či o motivaci u pěstouna. Úkolem pěstouna je v tomto směru rozpoznání těchto specifík u dítěte a minimalizování škod, které sebou mohou tyto aspekty nést. Úspěch pěstounského vztahu je poté možný v případě, že si je pěstoun vědom svých nedostatků a současně je pozorný k projevům strádání dítěte.

---

¹⁷ ZEZULOVÁ, D. Pěstounská péče a adopce, s. 72 – 74.

¹⁸ PURVIS, K. Dítě v nové rodině, s. 209.

2.1 Děti umístované do pěstounské péče

Děti vhodné pro pěstounskou péči jsou všechny děti vyrůstající v ústavěch či odcházející ze své rodiny, mimo děti, které jsou vhodné pro adopci. Nejčastěji umístovanými dětmi do pěstounské péče jsou ty, které není možné z různých důvodů osvojit. Převažujícím důvodem je fakt, že nejsou tzv. právně volné, což obnáší především nesouhlas biologických rodičů s osvojením dítěte. V těchto případech probíhá řízení o svěřením dítěte do pěstounské péče za účasti biologických rodičů. Pokud je dítě ve věku, kdy je schopno se k pěstounské péči vyjádřit, musí být přihlédnuto k jeho názoru.¹⁹

Na druhé straně se může jednat i o děti právně volné, avšak s určitými specifiky. Můžeme zmínit několik podskupin dětí, které jsou z určitých důvodů těžce osvojitelné, a tudíž nejčastěji svěřované do pěstounské péče. Převážně se jedná o děti zdravotně znevýhodněné, děti s vrozenými vývojovými vadami, děti s odlišnostmi v chování, děti jiného etnika, děti vrácené z neúspěšné náhradní rodinné péče, děti zneužívané, psychicky či fyzicky týrané, děti ze sourozeneckých skupin.²⁰

Může se jednat také o děti, které mají vlastní biologickou rodinu či alespoň jednoho z rodičů, který se o dítě nemůže z vážných důvodů po určitou dobu plnohodnotně starat. Rodina se ocitá v dočasné krizi, což může být rozvrat manželství, náhlé onemocnění či úmrtí v rodině, ztráta zaměstnání nebo bydlení.²¹

Dalším příkladem jsou děti mladých, nezralých matek, které zatím nejsou schopny plnit svou rodičovskou roli. Závažnou skupinou jsou děti drogově závislých matek, které potřebují určitý čas na doléčení. Naopak typickým příkladem jsou děti žijící v rodině dlouhodobě nefunkční, to znamená dochází-li k domácímu násilí, zneužívání, fyzickému či psychickému strádání některého člena rodiny. Tato varianta je pro pěstouny náročná, naštěstí však existuje stále dost žadatelů, pro něž životní historie dítěte není překážkou.²²

---

¹⁹ GABRIEL, Z. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, s. 46.

²⁰ BUBLEOVÁ, V. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, s. 29 - 30.

²¹ GABRIEL, Z. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, s. 54.

²² GABRIEL, Z. Tamtéž, s. 55.

Do pěstounské péče se také umísťují děti, jejichž rodina je dlouhodobě vážně ohrožena pobytem jednoho či obou rodičů ve výkonu trestu. Pokud dítě žije trvale jen s jedním z rodičů, je nutné zjistit, zda se u otce či matky nejedná o opakované kriminální jednání. V případě často recidivujících kriminálních prohřešků je na místě zamyšlení o přínosu a kvalitě takového výchovného prostředí. V tomto případě je namístě svěřeni dítěte do klasického typu pěstounské péče.²³

Náročnou skupinou dětí pro umístění do náhradní rodinné péče jsou děti vykazující masivní a dlouhodobé poruchy chování. Dále děti s výrazně disharmonickým vývojem osobnosti, či děti užívající drogy. Jedná se o variantu velice náročnou na schopnosti, znalosti a celkovou psychickou odolnost pěstounů. V těchto případech bohužel často návrat do původní rodiny velice záhy znamená návrat a zintenzivnění a vyhrocení původních obtíží a problémů dítěte. V tomto případě se občasně dítě před svěřením do pěstounské péče umísťuje na omezenou dobu do ústavní péče, kde existuje tzv. neutrální emoční prostředí.²⁴

Poslední skupinou jsou děti, které jsou vráceny z neúspěšné náhradní rodinné péče. U těchto dětí je možné, že jejich umístění do přechodné pěstounské péče může u většiny z nich jen posilovat frustraci z rodinného prostředí, z odmítnutí, pocity méněcennosti a z pocitu viny. Děti vracející se z neúspěšné náhradní péče potřebují určitý oddechový čas na to, aby odmítnutí rodinou zpracovaly a odžily. Pro přirozený průběh tohoto procesu se daleko více opět hodí neutrálnější prostředí ústavního zařízení na omezenou dobu před umístěním do pěstounské péče, na kterou musí být dítě připraveno.²⁵

---

²³ BUBLEOVÁ, V. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, s. 10.

²⁴ GABRIEL, Z. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, s. 57.

²⁵ GABRIEL, Z. Tamtéž, s. 58.

2.2 Vhodní pěstouni

Z formálního hlediska musí osoba pěstouna vyhovovat zákonným požadavkům. Pěstounem může být osoba, která je schopná zajistit řádnou péči o dítě na základě svého nejlepšího úsudku, svých morálních zásad a zdravotního stavu. Dalším požadavkem je také nutnost bydliště pěstouna na území daného státu, a to především z důvodu vyloučení zprostředkování pěstounské péče do zahraničí. Smyslem je především prevence zneužití tohoto institutu a také snaha o zachování osobního kontaktu dítěte s jeho biologickými rodiči a blízkými osobami.²⁶

Jako osoba pěstouna se obecně upřednostňuje příbuzná či blízká osoba dítěte, pokud je to v jeho zájmu. K hledání vhodného pěstouna v registru žadatelů se přistupuje až v případě vyčerpání možnosti příbuzenské péče. Rozhodnutí o osobě pěstouna však musí vždy vycházet z nejlepšího zájmu dítěte. Pokud je dítě své přání schopné vyjádřit, musí být k němu přihlédnuto.²⁷

Z hlediska předpokladů můžeme zmínit několik vlastností, které definují vhodné žadatele o pěstounskou péči. V první řadě by měli mít žadatelé široké znalosti o problémech náhradní rodinné péče a měli by být seznámeni se všemi úskalími. Orientací žadatele by měla být spíše rodina než pracovní kariéra, jejich ambice by neměly být přehnané. Žadatelé by měli vést děti k různým zájmovým aktivitám, základním motivem pro náhradní rodinnou péči by měla být pomoc dítěti, na druhou stranu však mají své životy a získání dítěte není zásadním cílem jejich života.²⁸

Naopak mezi nežádoucí vlastnosti patří nízká schopnost empatie, citová chladnost, či psychosociální nezralost. Společným jmenovatelem těchto vlastností by měla být vůle stimulovat a podporovat osobní rozvoj dítěte, chránit ho a pomáhat mu vyrovnat se s vnějšími ale i vnitřními nástrahami, se kterými se každé dítě ve svém životě setkává.²⁹

---

²⁶ NOVOTNÝ, P. Nový občanský zákoník, Rodinné právo, s. 196.

²⁷ PAZLAROVÁ, H. Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese, s. 32.

²⁸ MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče, s. 21.

²⁹ PAPÁČKOVÁ, B., SMÉKALOVÁ, H. Příspěvek k posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči, s. 107.

2.2.1 Psychologické vyšetření

Psychologické vyšetření je stěžejním pilířem v procesu schvalování žadatelů o pěstounskou péči. Existuje několik psychologických kritérií pro posuzování vhodnosti žadatele. Nejde jen o vyloučení psychopatologií, ale i o posouzení osobnostní výbavy žadatelů. Psycholog zjišťuje celkovou osobnost žadatelů, jejich výchovné postoje, motivace a vzájemný partnerský vztah. U žadatelů jsou také zjišťovány předpoklady pro náhradní rodinnou péči obecně a zároveň předpoklady pro výchovu a péči o konkrétní dítě.³⁰

Vedle posouzení schopnosti žadatelů pečovat o děti, je psychologické vyšetření zaměřené také na vyjádření dětí žadatelů, které žijí ve společné domácnosti s žadatelem. Důležité je zjistit, zda jsou děti žadatelů schopné přijmout dalšího sourozence do rodiny, protože přijetím dítěte do pěstounské péče bude stávající dítě určitě ovlivněno.³¹

Žadatelé často vnímají psychologa jako potencionální překážku za jejich vysněným cílem. Nejsou tedy nijak k rozhovoru s psychologem motivováni a dané vyšetření podstupují pouze z nutnosti. Účelem jejich odpovědí je to, aby absolvovali jako nejlepší, ale zároveň ještě uvěřitelní jedinci.³²

Psychologické vyšetření žadatelů je postavené na několika typech dat, jako jsou jejich výpovědi o sobě při rozhovorech, aplikaci nejrůznějších osobnostních dotazníků či posuzovacích škál, také dále bývají ve většině případů součástí vyšetření použity verbální i grafické projektivní metody. Zejména metoda rozhovoru, kterou můžeme považovat za jeden z nejobtížnějších diagnostických postupů, vyžaduje kromě určité zkušenosti psychologa také schopnost se flexibilně přizpůsobovat žadatelům a podle potřeby situace improvizovat. Kvalitně vedený rozhovor je pak zdrojem cenných a nenahraditelných informací o názorech, postojích, přáních a obavách žadatele a jeho vnitřním světě.³³

---

³⁰ GABRIEL, Z. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, s. 98.

³¹ KONEČNÁ, H. Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči, s. 44.

³² GABRIEL, Z. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, s. 53.

³³ SVOBODA, M. Psychologická diagnostika dospělých, s. 37.

Absolvování psychologického posouzení je stěžejním klíčem ke schválení potencionálního žadatele o pěstounskou péči. V praxi se totiž z psychologického posudku vychází a v případě nedoporučujícího stanoviska je schválení žadatele o pěstounskou péči vyloučeno. Některé psychologické zprávy o žadatelích obsahují řadu výhrad, které mohou být časem odstraněny, to ovšem záleží především na úsilí žadatelů, popř. dalších situačních faktorech. Poté se provádí opětovné psychologické vyšetření.³⁴

Na základě analýzy dat o žadatelích s nedoporučujícím psychologickým závěrem se jedná převážně o osoby s nejvyšším průměrným věkem, nejkratší dobou uvažování o náhradní rodinné péči, či vyšší rozvodovost. Dalšími nežádoucími psychologickými charakteristikami je také nevhodná motivace, psychosociální nezralost, malá schopnost adaptace, nedostatek frustrační tolerance, nežádoucí výchovné předpoklady, neochota podřídit svůj čas potřebám dítěte, vysoká nebo příliš konkrétní očekávání či například nízká schopnost empatie.³⁵

Dle výzkumů velké procento žadatelů, až 24 %, neprošlo z důvodu psychologického nedoporučení, či se jejich poměry změnily takovým způsobem, že s nimi přestalo být uvažováno jako s vhodnými náhradními rodiči.³⁶

2.2.2 Poradní sbor

Zásadní úlohu v rozhodnutí, které zásadně ovlivňuje osud dítěte i žadatelů o pěstounskou péči, má komise, která je stanovena v rámci krajského úřadu a zákon ji nazývá poradní sbor. Poradní sbor je složen z odborníků zapojených do procesu náhradní rodinné péče. Jeho součástí bývá pediatr, psycholog, sociální pracovník a pěstoun. Poradní sbor se sestavuje po získání všech vyšetření a posudků, kterými žadatel v rámci odborného posouzení prochází. V rámci posuzování žadatele je důležité zhodnotit životní perspektivu žadatelů, pro zjištění a ověření, zda je rodičovská kapacita a kompetence přiměřená požadavkům pro přijetí dítěte.³⁷

---

³⁴ NOŽÍŘOVÁ, J. Náhradní rodinná péče, s. 50.

³⁵ PAPÁČKOVÁ, B., SMÉKALOVÁ, H. Příspěvek k posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči, s. 107.

³⁶ PAPÁČKOVÁ, B., SMÉKALOVÁ, H. Tamtéž, s. 110.

³⁷ BUBLEOVÁ, V. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, s. 24.

Posuzování žadatelů musí být komplexní a jako takové vyžaduje řadu rozhovorů, kde každý poskytuje další informace ohledně jejich motivace a životních podmínek. Kvalitní posouzení žadatelů je pak klíčem k nalezení vhodného dítěte a rozhodnutím o vhodnosti tohoto spojení. Dobře umístěné dítě je pak základem pro rozvoj pevného vztahu, jehož rozvoj vede k naplnění smyslu pěstounské péče.³⁸

Při hodnocení žadatelů o pěstounskou péči se vychází především z fyzického a mentální zdraví, z emoční stability žadatelů a jejich sociální integrace. Důležité je také zjištění, zda si uvědomují těžkosti, kterým mohou být vystaveni v různých etapách svého života s přijatým dítětem a jejich schopnost čelit problémům, které se teprve vyvinou na základě změny rodinného prostředí dítěte. Můžeme říci, že uvědomění si všech úskalí, které mohou nastat a ve většině případů také nastanou, je jedním z nejdůležitějších faktorů při rozhodování o svěření dítěte do pěstounské péče.³⁹

U žadatelů je také zásadní, zda mají respekt vůči minulé zkušenosti dítěte, jeho historii, jeho tajemstvím a odlišnosti. Žadatelé musí být současně schopni čelit frustraci, že svěřené dítě nebude nikdy odpovídat jejich očekávání.⁴⁰

Mezi elementy, které je třeba bedlivě studovat pro vhodnost žadatele, patří především úroveň znalostí, profesní situace, sociální a etnicko-kulturní identita, fyzické a mentální zdraví, emocionální vyrovnanost, osobní a rodinná historie, vztahy s rodiči žadatelů a dalšími lidmi. Důležitá je i historie a současnost partnerského vztahu žadatelů, rodinná konstelace každého z partnerů. Zkoumá se také sociální a rodinná atmosféra, ve které žijí, jejich integrace do okolního prostředí a vztahy se sousedy.⁴¹

Z výše zmíněných údajů jasně vyplývá opodstatnění multi-disciplinárního složení poradního sboru, který v našem systému hraje velmi důležitou a odpovědnou roli.

---

³⁸ BUBLEOVÁ, V. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, s. 26 - 27.

³⁹ GABRIEL, Z. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, s. 98 – 99.

⁴⁰ GABRIEL, Z. Tamtéž, s. 101.

⁴¹ BUBLEOVÁ, V. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, s. 14 - 15.

2.2.3 Příprava pěstounů

Kvalitní příprava pěstounů na náhradní rodičovství dává pěstounovi větší šanci obstát v těžké roli náhradního rodiče, je také prevencí možného selhávání náhradní rodinné péče. Každý potencionální pěstoun má rozdílné představy o náhradní rodinné péči, proto je potřeba podat žadateli podrobné a praktické informace.⁴²

Příprava pěstounů je součástí odborné posouzení žadatele a následuje po psychologickém vyšetření. Průběh této přípravy má nezanedbatelný vliv na výkon pěstounské péče i na rozvoj osobnosti pěstouna. Důležité je, aby byla příprava smysluplná a efektivní a měla by být zahájením celoživotního vzdělávání pěstounů.⁴³

Smyslem přípravy náhradních rodičů je přesvědčení, že rodinný život představuje pro správný vývoj dítěte zásadní hodnotu, a to bez ohledu na definici rodiny. Je důležité upozornit, že odborná příprava pěstounů představuje ucelený systém, který se skládá z vymezení a rozdělení úloh a kompetencí mezi účastníky tohoto systému, vyhodnocování místních potřeb, z přípravy a vyhodnocování zájemců o náhradní rodinnou péči a následnou podporu náhradní rodiny.⁴⁴

Přípravný kurz probíhá převážně zážitkovou metodou, hlavním účelem zážitků je zprostředkovat zájemcům vhled do prožívání dítěte přicházejícího do náhradní rodiny. Každý zájemce o náhradní rodinnou péči se společně s lektory podílí na identifikaci svých silných stránek a potřeb v oblasti naplňování klíčových kompetencí.⁴⁵

Smyslem této přípravy je myšlenka, že pro dítě je zásadní pouze hodnota, kterou představuje vývoj v rodinném prostředí, a to bez ohledu na to, jak je rodina definována. Z tohoto důvodu mají pěstouni s dostatečnými znalostmi a dovednostmi nezastupitelnou roli. Důležité je náhradním rodičům poskytnout obdobnou kvalifikaci, jakou mají sociální pracovníci.⁴⁶

---

⁴² KONEČNÁ, H. Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči, s. 29.

⁴³ VÁVROVÁ, A. Přípravy pro budoucí náhradní rodiče, s. 10.

⁴⁴ GABRIEL, Z. Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči, s. 80.

⁴⁵ VÁVROVÁ, A. Přípravy pro budoucí náhradní rodiče, s. 15 -16.

⁴⁶ KONEČNÁ, H. Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči, s. 20.

Princip přípravného kurzu je založen na rozvíjení konkrétních kompetencích, které jsou pro naplňování potřeb svěřeného dítěte nezbytné. Tyto kompetence jsou v programu seskupeny do kategorií podle toho, kdy je třeba je získat, a mají definované potřebné úrovně znalostí a dovedností. Účelem je zajistit, že náhradní rodiny opravdu chtějí a jsou schopné naplňovat potřeby dětí v maximální možné míře.⁴⁷

Dále je v rámci kurzu stanoveno pět základních kategorií kompetencí. Jedná se o ochranu dětí a postarání se o ně, naplnění vývojových potřeb dětí, podpoření vztahů mezi dětmi a jejich rodinami, vytvoření pečujících vztahů pro děti na celý život a v neposlední řadě pracovat jako člen týmu. Tyto kompetence jsou klíčové a určují celý proces společného posuzování, výběru, přípravy, podpory a rozvoje náhradních rodin.⁴⁸

Aby mohli žadatelé o náhradní rodinnou péči získat kompetenci týmové práce, musí mít nejprve předpoklady pro ochranu a podporu dítěte, také však schopnost podpory biologické rodiny svěřených dětí. Pouze po získání potřebných kompetencí mohou žadatelé absolvovat odbornou přípravu a následně být zařazeni do evidence osob vhodných stát se náhradními rodiči.⁴⁹

Přípravný kurz pro náhradní rodiče je dle výzkumů hodnocen pozitivně, a to jak jeho účastníky, tak zaměstnanci orgánů SPOD, kteří s náhradními rodiči dále pracují. Z pohledu účastníků, tedy náhradních rodičů, bylo pozitivně hodnoceno zejména seznámení s potřebami dětí, které do náhradní rodiny přichází. Právní podmínky si totiž každý pěstoun dokáže nastudovat sám, stejně tak lze nalézt mnoho příruček pro pečující osoby. Vedle faktů je však důležité pěstounům také ukázat praktické příklady či zkušenosti s problémy, které pravděpodobně nastanou, a na které musí být pěstouni připraveni.⁵⁰

---

⁴⁷ KONEČNÁ, H. Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči, s. 31.

⁴⁸ VÁVROVÁ, A. Přípravy pro budoucí náhradní rodiče, s. 20.

⁴⁹ VÁVROVÁ, A. Tamtéž, s. 49.

⁵⁰ KONEČNÁ, H. Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči, s. 21 – 23.

3 Psychologické aspekty u dětí v pěstounské péči

Děti, které jsou předávány do náhradních rodin, mají za sebou často náročnou životní cestu. Hovoříme o dětech, které byly buď nechtěné, nebo pobývaly v dlouhodobě dysfunkčních rodinách či v ústavním prostředí se všemi důsledky, které taková životní zkušenost dítěte může přinášet.⁵¹

U některých z těchto dětí je také diagnostikován syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Nejčastějším problémem u dětí, které jsou do náhradních rodin předávány z nefunkčního či patologického rodinného prostředí je psychická deprivace, která vzniká jako důsledek nedostatečného uspokojování psychických potřeb.⁵²

Do pěstounské péče přicházejí děti nejčastěji z původní rodiny, z dětského domova, z kojeneckého ústavu, z dětského centra či z azylového domu. Tyto děti jsou velmi často emocionálně a sociálně narušené. Dítě, které vyrůstá v ústavním zařízení nebo s rodičem, který se o dítě nezajímá, nemá naplněné své základní potřeby, a to zejména potřebu jistoty a bezpečného vztahu s pečující osobou. To u dítěte vede k poruše schopnosti důvěřovat lidem, dítě není schopné uvědomovat si samo sebe a cítit se bezpečně.⁵³

Děti přijaté do pěstounské péče si zaslouží hluboký soucit a respekt za to, čím si prošly před tím, než přišly do náhradní rodiny. Některé z nich trpěly způsobem, jaký si nedokážeme ani představit. Mnoho těchto dětí nebylo materiálně zabezpečeno, některé z nich neměly ani dostatek jídla. Dlouhodobým pobytem v nefungujícím prostředí se dítě postupně učí pouze přežívat, odpoutat se od vyšších potřeb a zaměřit se pouze na naplnění fyziologických potřeb. Tím u dítěte dochází k postupné stagnaci psychického vývoje a k možnému rozvoji psychických poruch.⁵⁴

---

⁵¹ MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče, s. 20.

⁵² MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace v dětství, s. 150.

⁵³ BUBLEOVÁ, V. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, s. 15.

⁵⁴ PURVIS, K. Dítě v nové rodině, s. 41.

Dítě přicházející do náhradní rodinné péče také ve většině případů nemá žádné ponětí o pravidlech rodinného života nebo o morálních pravidlech obecně. Nedokáže rozlišit mezi dobrým a zlým, dobré je z jeho pohledu to, co mu pomůže dosáhnout toužené potřeby. Paradoxně ve svém původním prostředí, jakkoliv devastujícím, mělo dítě své bezpečné zázemí a přechod do nové rodiny znamená ztrátu pocitu bezpečí. Dítě má pak pocit zahrnutí do kouta či pocit toho, že bojuje sám proti celému světu.⁵⁵

Když se dítě cítí ohrožené, začne bojovat, manipulovat a utíkat. Jediné reakce, které ve své pozici schopné. Děti v pěstounské péči mají velký strach, jsou rozrušené, nervózní, neustále se pohybují, bývají přílišně ostražití. Ostražitost bývá přítomna hlavně u dětí, které byly v minulosti traumatizovány a týrány a jsou tedy v neustálé pozornosti a ve střehu. Pocit ohrožení je nutí se stále hýbat, jsou neklidné, neposedné, neschopné se soustředit, protože pořád sledují okolí, aby zpozorovaly případné nebezpečí.⁵⁶

Ne vždy je možné projevy dítěte rozpoznat ihned. Někdy tyto děti sedí v klidu, mají však zvětšené zorničky, prudce jim buší srdce a mají zrychlený tep. Tuto reakci na stres pěstoun většinou zjistí při fyzickém kontaktu s dítětem, jako je například objetí, z něhož se dítě snaží osvobodit a může dojít i panickému záchvatu.⁵⁷

To, co prožilo dítě v minulosti, se projevuje také v přítomnosti a bude ovlivňovat i jeho budoucnost. Bohužel ve většině případů nelze negativní zkušenosti eliminovat tak snadno a rychle, jak by se pěstouni přáli. S možnými potížemi je nutné počítat, proto je důležité náhradní rodiče informovat o rizicích a způsobech řešení. Je důležité zdůraznit, že každé dítě je originál a na stejně těžkou životní situaci může reagovat odlišným způsobem. Přesto je obecně známo, co lze předem očekávat a dítěti tak pomoci.⁵⁸

---

⁵⁵ ZEZULOVÁ, D. Pěstounská péče a adopce, s. 38.

⁵⁶ PURVIS, K. Dítě v nové rodině, s. 58.

⁵⁷ PURVIS, K. Tamtéž, s. 59.

⁵⁸ MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče, s. 114.

3.1 Psychické potřeby

Aby mohlo dítě vyrůstat a vyvíjet se bez jakýchkoli psychických problémů, je nutné mu zajistit přísun určitých psychologických podnětů. Zásadní je dítěti již od raného dětství vštěpovat sociální návyky. Aby mohlo dítě vyrůst v sebevědomou a soběstačnou osobnost, musí být uspokojeny jeho základní psychické potřeby. Rozlišujeme potřebu stimulace, potřebu smysluplného světa, potřebu životní jistoty, potřebu pozitivní identity a potřebu otevřené budoucnosti.⁵⁹

Potřeba stimulace. Dítě potřebuje optimální přívod podnětů pro to, aby se vhodně rozvíjela jeho schopnost aktivního vnímání. Nejpřirozenějším zdrojem smyslové stimulace je každodenní tělesný, zrakový a řečový kontakt rodiče s dítětem. Pravidelné a srozumitelné podněty dítěti pomáhají porozumět světu, do kterého se má začlenit. Dítě pro svůj rozvoj nepotřebuje ani tolik hraček, jako spíše osoby, které mu dávají lásku, usmívají se, jsou k němu laskaví. Všechny tyto podněty působí kladně na celkový vývoj dětské psychiky. Na druhé straně nedostatek těchto podnětů dítě narušují a zpomalují.⁶⁰

Potřeba smysluplného světa. Pravidelnost a určitá stálost pomáhá dítěti v každodenním fungování a umožňuje dítěti se učit, přizpůsobovat se životním podmínkám, osvojovat si pracovní postupy a strategie společenského chování. Dítě potřebuje mít okolo sebe smysluplný svět, které poznává především prostřednictvím matky. Již v útlém věku děti projevují radost, když ve svém prostředí zjistí určitý systém či pravidelnost, kterou mohou ovlivnit vlastní činností. Změny prostředí, jako je například přechod z rodinného do ústavního prostředí dítě velmi traumatizují, protože dochází ke ztrátě všeho, co dosud chápalo. V těchto situacích může dojít k regresi, při níž se dítě dočasně vrátí na nižší úroveň.⁶¹

---

⁵⁹ MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče, s. 56.

⁶⁰ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 56.

⁶¹ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 56.

Potřeba životní jistoty. Dítě potřebuje mít citové pouto k dospělému, který ho vychovává. Tato osoba se stává zásadní pro tvorbu a udržení sociální jistoty dítěte. Dítě potřebuje především kladný vztah k mateřské osobě, kladný a opěťovaný vztah k ostatním členům rodiny a později také k vrstevníkům. V pozdějším věku dítě potřebuje navazovat důvěrné vztahy s opačným pohlavím pro nalezení životního partnera a smyslu života.⁶²

Potřeba pozitivní identity. Dítě potřebuje vědět, kdo je, kam patří, jaké má místo ve společnosti a odkud pochází. Při kontaktu s okolím si dítě postupně uvědomuje vlastní osobnost, vytváří si svoje sebevědomí a svoji identitu, kterou si postupně dotváří v období dospívání. Každé dítě má potřebu být chtěné, přijímané a někam patřit, což obnáší především potřebu patřit do rodiny, mezi vrstevníky, kde má dítě svoji specifickou roli.⁶³

Potřeba otevřené budoucnosti. Naděje a životní perspektivy umožňují dítěti naplno prožívat současný život. Ztráta naděje a perspektivy v životě může vést k depresím a frustraci. Velmi důležitou potřebou dítěte je především společné sdílení otevřené budoucnosti, což znamená jistotu budoucnosti ve své rodině. Je to velmi důležitá potřeba, jejíž absence může znamenat velké psychické problémy.⁶⁴

Všeobecně se má za to, že dítě ke svému zdravému vývoji v první řadě potřebuje citovou vřelost a lásku. Dostává-li se dítěti dosti sympatie a citové podpory, pak to vynahradí i nedostatek jiných psychických prvků, například nedostatek smyslových podnětů, nedostatek hraček, nedostatek výchovy a vzdělání. Pokud hovoříme o dětech umístovaných do náhradní rodinné péče, platí toto tvrzení dvojnásob. Náhradní rodina by se měla snažit o navrácení koncepce potřeb do rovnováhy pro zdravou adaptaci, dospívání a pozitivní budoucnosti dítěte.⁶⁵

---

⁶² MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče, s. 57.

⁶³ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 57.

⁶⁴ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 58.

⁶⁵ MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace v dětství, s. 23.

3.2 Psychická deprivace

Hovoříme-li o dětech, které přicházejí do náhradních rodin, můžeme tyto děti považovat za ohrožené především kvůli nedostatečnému naplnění psychických potřeb. Při nemožnosti naplnit psychické potřeby cítí dítě velkou zátěž a dochází k citovému strádání. Děti přicházející do náhradní rodinné péče si sebou také přinášejí různá zranění a traumata z původních rodin, nebo také z ústavní péče. Traumatem můžeme nazvat situace, kdy si děti prošly rozpadem rodiny, nebo děti, které ve své původní rodině zažily zneužívání či zanedbávání.⁶⁶

Psychická deprivace se následně projevuje především narušením vývoje v různých oblastech psychiky a změnou chování a citového prožívání dítěte. Charakterizujeme ji jako stav, který vzniká, jestliže dítě nemá uspokojovány základní psychické potřeby v dostatečné míře, a to po dlouhou dobu.⁶⁷

Důležité je říci, že k psychické deprivaci dochází různými způsoby. Hovoříme o dětech, které vyrůstaly ve vlastní rodině, ale bez povšimnutí a lásky, na druhé straně ale také o dětech vyrůstajících v raném věku v ústavní péči, kde neměly možnost zažít si dostatečnou láskyplnou péči a citové pouto. Vedle těchto dvou hlavních důvodů vzniku psychické deprivace se také může jednat o děti, které pocházejí z prostředí s přílišným množstvím emocí, kam můžeme zařadit především psychické a fyzické týrání.⁶⁸

Děti, které si prošly traumatem nebo citovou deprivací, mají v mnoha případech špatné vzorce chování, špatně se adaptují, mají problémy se svými vrstevníky a obecně v mezilidských vztazích. Dítě si většinou také vytváří takové návyky chování, které mu zajistí alespoň částečné uspokojení jeho potřeb, přičemž jsou tyto návyky většinou patologického charakteru.⁶⁹

---

⁶⁶ CAIRNS, K. Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem, s. 14.

⁶⁷ MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace v dětství, s. 29.

⁶⁸ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 24.

⁶⁹ CAIRNS, K. Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem, s. 113.

3.2.1 Typologie deprivovaných dětí

Můžeme rozlišit tři hlavní varianty chování, které vyplývají ze způsobu citového strádání. Jedná se o tři základní druhy osobností deprivovaných dětí, se kterými se můžeme setkat nejčastěji při jejich příchodu z ústavního zařízení.⁷⁰

První typ dětí je označován jako typ „sociální hyperaktivity“. Tyto děti jsou přítulné a milé k jakékoliv osobě, nedokáží rozlišovat náhodné setkání od hlubšího vztahu. Důvodem k tomuto chování bývá nejčastěji fakt, že dítě neprožilo žádný spolehlivý vztah a tím nemělo možnost získat takovou zkušenost. Náhradní rodiče se často domnívají, že je skvělé, že si k nim dítě snadno vytvořilo citovou vazbu, ale není tomu tak. Důležité je tento projev rozpoznat a dítěti pomoci si uvědomit, v čem spočívá hluboký citový vztah a co je jeho podstatou.⁷¹

Druhým typem dětí je tzv. „sociální provokace“. Tato forma reakce se projevuje zvýšeným úsilím o získání podnětů prostřednictvím vymáhání pozornosti. Dítě se domáhá této pozornosti provokováním, zlostnými výbuchy, agresí a žárlivostí. Důvodem k takovému chování je nespokojení potřeby vztahu a závislosti, kdy dítě nedostává lásku, po které touží. Uspokojující odezvou pro tyto děti může být i pokárání, které je chápáno jako důkaz zájmu. V náhradní rodině si takto dítě opakovaně potvrzuje, že o něj náhradní rodič stojí a neopustí jej. Dítě se snaží provokovat, protože má strach, že bude odmítnuto a tímto chováním se paradoxně snaží o naplnění strachu pro ukončení pocitu nejistoty. Pokud se pěstouni přes tento počáteční stav přenesou a dokáží dítěti svůj zájem, dojde ke zklidnění.⁷²

Posledním typem dětí je typ „útlumový“. Tyto děti reagují apatií a pasivitou, a to především z důvodu nepodnětného prostředí. Nejsou schopny citové odezvy, což však neznamená nezájem, ale zvyk takto reagovat na nedostatek potřebných podnětů. V náhradních rodinách je potřeba postupovat pomalu, aby dítě nebylo zahlcováno mnoha zkušenostmi a podněty, které ještě není připraveno zpracovat.⁷³

---

⁷⁰ MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace v dětství, s. 106.

⁷¹ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 107.

⁷² MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 109.

⁷³ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 110.

Tuto teorii potvrzuje i současná praxe, kdy se setkáváme s různými projevy u dětí, které přicházejí do pěstounské péče. Dítě může mít například narušený pocit bezpečí a důvěry k ostatním lidem. To se může projevit agresí, sebepoškozováním či nepřiměřenými reakcemi v neznámých situacích. Některé dítě se bojí jakéhokoliv kontaktu s neznámými lidmi. Jiné dítě je naopak neschopno rozlišit, kdo je jeho rodina, a tudíž hrozí riziko, že dítě odejde pryč s kýmkoliv.⁷⁴

Mnoho dětí také není schopno orientovat se v čase a prostoru. V některých případech i chvilkové opuštění dítěte náhradním rodičem může v dítěti vyvolat panickou reakci. Některé děti neumějí odlišit, co znamená potom či za chvíli.⁷⁵

Závažným a také ohrožujícím stavem mohou být poruchy příjmu potravy a spánku. Velmi časté jsou nezdravé rituály pro usínání, kdy dítě bouchá hlavičkou o postýlku, až se tím uspí. Vedle toho mohou mít děti také pokřivené reakce a deformované vzorce chování. Dítě se drží naučených reakcí a vzorců chování i za změněných životních okolností, protože mu zaručují určitý pocit jistoty a bezpečí. Tyto zafixované vzorce chování velmi těžko opouští.⁷⁶

Dalším projevem deprivovaného dítěte je i neschopnost vyhodnotit příčinu a důsledek svého chování. Dítě není schopno uvažovat dopředu, dodržovat dohody, nedokáže dosáhnout toho, co se v náhradní rodině cení. U dítěte se také může projevit absence citů jako obrana před tím mít někoho rád. V neposlední řadě mohou tyto děti trpět i stavy uzavřenosti či odmítání, nebo naopak přehnanou touhou po náklonnosti. Tyto projevy se mohou dokonce střídát, což pěstouny obvykle dost zaskočí, protože to neodpovídá vnějším podnětům, ale vychází z vnitřního nastavení dítěte, které je pro pěstounské rodiny těžko pochopitelné.⁷⁷

---

⁷⁴ ZEZULOVÁ, D. Pěstounská péče a adopce, s. 54 – 65.

⁷⁵ PURVIS, K. Dítě v nové rodině, s. 174.

⁷⁶ ZEZULOVÁ, D. Pěstounská péče a adopce, s. 43.

⁷⁷ PURVIS, K. Dítě v nové rodině, s. 173.

3.2.2 Rozdělení psychické deprivace

Psychickou deprivaci dítěte můžeme z hlediska projevů a následků v náhradní rodinné péči rozdělit do několika skupin. Rozlišujeme deprivaci citovou, psychosociální a smyslovou.⁷⁸

Děti s citovou deprivací se v mnoha situacích nechovají úplně standartním způsobem a mohou tak u ostatních lidí vyvolat negativní reakce. Jejich problémy v sociální interakci také snižují pravděpodobnost pozitivního přijetí náhradní rodinou. Toto opakované selhání při pokusu o vytvoření vztahu, často způsobeno častými přesuny z jednoho prostředí do druhého, přispívá k emocionální deprivaci a dalšímu narušení socializačního rozvoje. Je důležité si uvědomit, že většina dětí, které se dostanou dostatečně brzy do náhradní rodiny, může vytvořit uspokojivý vztah. Na druhé straně, pokud je dítě umístěno příliš pozdě a pokud jde o dítě, které je z nějakého důvodu zranitelnější, je vytvoření bezpečné vazby složitější.⁷⁹

Naopak děti s psychosociální deprivací bývají zvýšené úzkostné, mohou ulpívat na stereotypech, bývají klidné jen za určitých okolností. Ve většině případů nemají rády změny, protože pro dítě znamenají nejistotu, ať už se jedná o kladnou či negativní věc. Projevem úzkosti či nejistoty bývají také poruchy spánku, obtížné usínání a noční děsy. Autostimulace, jejíž projevem může být například i bití hlavou o zeď, je projevem toho, že si dítě zoufale potřebuje opatřit alespoň nějaké podněty, nebo jde i o prostředek k uvolnění napětí jakožto reakce na změnu. Do kategorie náhradního uspokojování můžeme zařadit i poruchy jídla, ať už jde o odmítání, přejídání nebo konzumace nejdých věcí.⁸⁰

V rámci psychosociální deprivace se vztah dítěte k náhradním rodičům postupně mění. Odmítání a nezájem postupně přechází do silné fixace dítěte na jednu osobu, nejčastěji matku. Někdy tato fáze trvá příliš dlouho a může náhradní matku velmi vyčerpávat. Je však potřeba nechat dítěti dostatek času, aby si prožilo zkušenost s poutem k matce a získalo tak potřebnou pozitivní zkušenost.⁸¹

---

⁷⁸ MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace v dětství, s. 23.

⁷⁹ O'CONNOR, T. Child-parent attachment following early institutional deprivation, s. 25.

⁸⁰ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 31.

⁸¹ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 31.

S deprivací také souvisí i komplexní separace. Děti s komplexní separací mají často problémy orientovat se ve vlastních pocitech, především z důvodu absence zkušenosti s matkou, která by dítěti již od počátku života poskytovala důležitou zpětnou vazbu. Z absence pozitivní zkušenosti vyplývá i následná psychická nejistota těchto dětí. Mnohé z těchto dětí bývají citově ploché, nedůvěřivé, nejsou schopné plně ovládat své emoce. Často také bývají výbušné, mají tendenci reagovat agresivně i bez příčiny. I v tomto případě jsou důsledky komplexní deprivace přímo úměrné délce trvání psychického strádání a současně i závislé na genetických dispozicích dítěte.⁸²

Tyto projevy často přetrvávají i několik let po příchodu do náhradní rodiny, a to bez ohledu na úroveň vytvořeného vztahu s náhradními rodiči. Dítě se sice při pocitu ohrožení uchýlí k náhradní matce, žádný citový vztah z toho však nevyvozuje. Zpravidla se jedná o děti, které mají současně problémy s kontrolou svého prožívání a chování. Nedostatek sebeovládání se u dítěte projevuje především v sociálních interakcích, například ve škole.⁸³

Děti s deprivací zkušeností se často chovají pod svou mentální úroveň, což je známkou jejich nejistoty a neschopnosti adekvátně reagovat. Protože mají tyto děti nedostatečně rozvinuté sebevědomí, reagují často neadekvátně, bez zábran a impulzivně.⁸⁴

Náprava problémů obecně spočívá v trpělivém a vstřícném přístupu k dítěti, které potřebuje především čas pro získání pozitivní zkušenosti. Pěstoun by měl být informován o všech možných problémech, o jejich příčinách, i o tom, jaká by měla být reakce. Je nutné počítat s faktem, že proces adaptace na novou rodinu má více fází, v nichž se chování dítěte mění s ohledem na to, jak bude překonávat jednotlivé vývojové úrovně.⁸⁵

---

⁸² MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace v dětství, s. 52.

⁸³ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 30.

⁸⁴ O'CONNOR, T. Child-parent attachment following early institutional deprivation, s. 31.

⁸⁵ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 52.

3.2.3 Sebepojetí dítěte s deprivací zkušeností

Citová deprivace a neschopnost uspokojit potřebu bezpečí a jistoty se projevuje i postupnou změnou v žebříčku hodnot. Tyto děti často bývají zaměřené na vlastní uspokojení potřeb bez ohledu na to, jakým způsobem toho dosáhnou. K dalšímu rozpadu hodnotového žebříčku mohou přispět zkušenosti z původní rodiny, která měla jiný hodnotový žebříček. Řešení je však velmi náročné. Pokud se totiž dítěti při příchodu do pěstounské péče náhle dostane vřelého přijetí, nemusí být schopné na toto přijetí reagovat pozitivně, ale naopak se může chovat odtahově a odmítavě, protože není na tento způsob chování připravené.⁸⁶

Nedostatek bezpečného a spolehlivého vztahu ovlivňuje i sebepojetí dítěte. Každé dítě přirozeně přebírá názory blízkých osob za své vlastní, a v případě, že má pocit neviditelnosti, dochází k narušení jeho vlastního sebehodnocení. Výsledkem tohoto stavu může být celková nejistota a nadměrná potřeba bránit svou sebeúctu jakýmkoliv způsoby.⁸⁷

V sebehodnocení dětí s citovou deprivací se objevují dva extrémy, a to nerealistické vytahování na jedné straně a výrazné sebedoceňování na straně druhé. Oba extrémy bývají spojené s narušenou sebeúctou, nejistotou a negativním očekáváním do budoucnosti. Rozvoj individuálního sebepojetí je v této situaci velmi obtížný, řešením však může být skupinová identita ve zdravé a podporující skupině vrstevníků.⁸⁸

Vrstevnické skupiny jsou pro dítě důležité především z toho důvodu, že většina výše zmíněných problémů se projeví ve chvíli nástupu do školy, či nástupu do zaměstnání, to znamená ve chvíli změny prostředí. V nových podmínkách tyto děti selhávají častěji než děti se zázemím. Některé problémy se mohou dokonce plně projevit až v dospělosti, kdy je očekávána větší samostatnost a zodpovědnost.⁸⁹

---

⁸⁶ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 31.

⁸⁷ CAIRNS, K. Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem, s. 152.

⁸⁸ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 31.

⁸⁹ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 33.

3.2.4 Schopnost navazování vztahů

Pro deprivované děti je typická proměnlivost citového prožívání a vztahů k okolí. Citově strádající děti mohou mít nediferencované a povrchní vztahy k ostatním s absencí vcítění se. Velmi často jde o signál absence jisté a spolehlivé vazby, která by mohla dítěti poskytnout potřebnou zkušenost. Děti s deprivací také nerozlišují, zda jde o blízkého či neznámého člověka. Vysvětlení takového chování vychází z teorie, že pokud dítě nemá příležitost pro vytvoření vztahu s jedním člověkem, nemůže pochopit ani rozdíl mezi blízkou a cizí osobou.⁹⁰

Děti, které nemají pozitivní zkušenost s typickým mateřským chováním, se nejsou schopné orientovat v projevech ostatních lidí. Pro tyto děti může být velmi těžké pochopit, že druzí lidé mohou mít odlišné názory, pocity a přání než ony samy. Dalším projevem je také to, že jednájí způsobem, který odporuje běžným společenským konvencím. Jednájí také bez zábrán, samy oslovují úplně cizí osoby. Kontakt je však většinou povrchní, většinou ani neočekávají nějakou odezvu a v případě odezvy na ni nejsou schopné adekvátně reagovat.⁹¹

Je nutno říci, že nepřiměřené chování k cizím dospělým nemusí vždy znamenat neschopnost rozlišení mezi různými lidmi či navázání vztahu s náhradními rodiči. Tzv. neselektivní příchyllost je často spojována s nedostatečnou pozorností, s hyperaktivitou nebo impulzivitou. Potíže v této oblasti se taktéž objevují společně s omezeným rozvojem jazykových schopností.⁹²

Někteří psychologové předpokládají, že nediferencované chování k různým lidem může být za určitých okolností pro dítě účelné. Hovoříme především o situaci, kdy je dítě umístěné v ústavním zařízení a neustále se v péči o něj střídají různí pečovatelé. Za těchto okolností jsou zdroje emočních podnětů omezené a nediferencované chování je nutnou obranou dítěte.⁹³

---

⁹⁰ MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace v dětství, s. 49.

⁹¹ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 30.

⁹² VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 30.

⁹³ O'CONNOR, T. Child-parent attachment following early institutional deprivation, s. 22.

3.2.5 Dlouhodobá deprivace

Psychická deprivace často představuje prvotní negativní zkušenost, se kterou se musí malé dítě nějakým způsobem vyrovnat. Tato zkušenost významně ovlivňuje reakce dítěte na novou rodinu a prostředí nového domova.⁹⁴

Dítě, které přichází do pěstounské péče je odloučené od své rodiny a nejčastěji prožívá strach. Dlouhodobé citové strádání se často projevuje strachem z cizích lidí, který ukazuje, že nedošlo ke stabilizaci citové jistoty. Náhradní jistotu může pro dítě představovat stabilita náhradní rodiny, na kterou se dítě fixuje. Proces vytváření vztahu k náhradním rodičům může probíhat různým způsobem a může trvat různě dlouho do dosažení přijatelné úrovně. Obecně platí fakt, že čím dříve se dítě dostane do nové rodiny, tím je náprava problému snazší.⁹⁵

V případě dlouhodobé deprivace může u dítěte dojít v náhradní rodině k atypickému separačnímu chování. Dítě se může k pěstounům silně citově připoutat, ale již nebude schopné se odpoutat, což dítě limituje v osobnostním rozvoji. Dítě, které nemá dostatek zkušeností nebo má naopak příliš negativních zkušeností, nejprve musí získat jistotu a postupně se zorientovat v chování nových pečovatelů. Ukazuje se, že existuje přímo úměrný vztah mezi délkou deprivace a následnou odlišností ve vztahu k náhradním rodičům.⁹⁶

Děti, které žily dlouhodobě v deprivacích podmínkách, se chovají stejně k cizím i blízkým lidem. Nejde pouze o projev nejistoty, ale i o naučené chování, které vyplývá z jejich života v náročných podmínkách. Děti, které pobývaly v raném věku v ústavním zařízení nebo musely přecházet z jednoho prostředí do druhého, nebyly schopné naučit se rozlišovat specifika blízkého člověka, protože o ně pečovali různí lidé. Dětské chování se v náhradní rodině odvíjí od faktu, zda šlo o celkové zanedbávání, výkyvy v chování matky nebo příliš častou změnu pečovatele nebo dokonce o týrání.⁹⁷

---

⁹⁴ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 51.

⁹⁵ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 20.

⁹⁶ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 21.

⁹⁷ O'CONNOR, T. Child-parent attachment following early institutional deprivation, s. 20.

3.2.6 Dopady psychické deprivace

Dlouhodobá citová nejistota a neuspokojenost se může v budoucnosti projevit posilováním negativních osobnostních vlastností a současně nedostatečným rozvojem vlastností žádoucích. Lidé, kteří v dětství citově strádali, mívají i v dospělosti problémy se sebeúctou, v sociálních interakcích, jsou často nezodpovědní, nespolehliví a nespokojení se svým životem.⁹⁸

Dopady psychické deprivace v dětství mají v dospělosti velké následky především proto, že se od dospělého očekává zralý a racionální projev a také dostatečná zodpovědnost za vlastní jednání. Selhání v jakékoli oblasti může mít závažné důsledky. Dospělý člověk je svobodný a jeho jednání není ve značné míře podřízeno jasnými příkazy jako v dětství, proto se v dospělosti nejvíce ukáže, kdo dovede své chování žádoucím způsobem regulovat a kdo ne.⁹⁹

Lidé se zkušeností citové deprivace mohou mít potíže ve všech oblastech, ať už se jedná o mezilidské vztahy či pracovní úspěchy, což potvrzují výsledky několika výzkumů, které se zaměřují na životní dráhy lidí se zkušeností z náhradní rodinné péče či se zkušeností s pobytem v ústavním zařízení.¹⁰⁰

Prožitek citové deprivace představuje zátěž i pro jakýkoli budoucí vztah. Deprivovaní lidé často nemají žádnou blízkou osobu a zpravidla ani vztah nevyhledávají, protože získali několik negativních zkušeností a bojí se dalších. Těmto osobám chybí schopnost reagovat adekvátní citovou odezvou, ale také určitá sociální citlivost, která by jim mohla pomoci správně interpretovat chování druhých lidí. Úroveň zvládnutí partnerství a rodičovství závisí na tom, zda tyto osoby měli možnost kompenzovat nedostatek potřebných zkušeností a umožnilo jim to se alespoň částečně ve vztazích utužit. Také se zde projeví, zda je takový člověk schopen přijmout odpovědnost za jinou osobu.¹⁰¹

---

⁹⁸ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 33.

⁹⁹ MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace v dětství, s. 325.

¹⁰⁰ SOBOTKOVÁ, I. Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli, s. 126 – 128.

¹⁰¹ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 33 - 34.

Lidé se zkušeností citové deprivace častěji mívají problémy v partnerských vztazích. Tito lidé mají sklon vybírat si nevhodné partnery, kteří se sami nedokáží chovat přijatelným způsobem, a tudíž jim nemohou poskytnout dostatečnou pozitivní zkušenost. Takoví dospělí mají potíže nejen s navazováním, ale také s udržením partnerského vztahu. Dle výzkumu pouze 46 % z dříve citově deprivovaných osob žije v manželství nebo v trvalejším vztahu.¹⁰²

Zkušenost s citovým strádáním se projeví i v oblasti péče o děti, tyto osoby totiž velmi často selhávají i v rodičovské roli. Problematické mohou být také jejich biologické dispozice k rodičovství, protože pud péče o děti nebyl rozvinutý ani u jejich rodičů. Obvykle platí, že lidé, kteří jsou schopni pracovat a žít v trvalém partnerství, se dovedou postarat i o svoje děti. Pro uspokojivé prožití života je důležitá sociální adaptabilita, také schopnost respektovat běžná pravidla a chovat se žádoucím způsobem.¹⁰³

Lidé s prožitkem citové deprivace mohou mít celou řadu problémů spojených s úskalími v sociální orientaci. Pro jejich chování bývá charakteristický nedostatek sebeovládání. Mají také problémy se zvládnutím role dospělého, což neobsahuje pouze možnost o sobě rozhodovat, ale také nést odpovědnost za své jednání. Vzhledem k tomu bývají ostatními lidmi hodnoceni jako nestálí, či náladoví a konfliktní. Narušení osobnostního vývoje se někdy projeví i tendencí k asociálnímu či kriminálnímu chování.¹⁰⁴

Z výsledků studie je zřejmé, že děti z dysfunkčních rodin, o které nemají jejich rodiče zájem, vyžadují kvalitní náhradní rodinnou péči a potřebují ji co nejdříve, aby nedošlo k deformaci jejich osobnostního vývoje. I přesto, že dědičnost nelze změnit, je možné snížit rizika, která plynou z této nežádoucí zkušenosti, a to umístěním do pěstounské rodiny v co nejkratším čase.

---

¹⁰² BURIÁNOVÁ, V. Vybrané výzkumy a poznatky o vlivu rané institucionální výchovy, s. 8 - 9.

¹⁰³ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 34.

¹⁰⁴ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 34.

3.2.7 Náprava deprivace

Těžká a dlouhodobá deprivace způsobuje u dítěte hluboké a bohužel někdy i trvalé změny v psychické struktuře. Důležitou roli zde hraje zejména věk dítěte a délka trvání deprivace. Čím mladší dítě a čím delší doba, tím hlubší a trvalejší změny.¹⁰⁵

Můžeme říci, že nejlépe se napravuje intelektové opoždění, hůře poté sociální adaptace a nejhůře emocionální poruchy, které mohou mít trvalé následky. Pro účinnou nápravu je potřeba znát do hloubky životní podmínky dítěte, na jejichž základě došlo k deprivaci a mít podrobné znalosti somatického a psychického stavu dítěte. Především znalostmi podmínek vzniku deprivace je možné se vyhnout situacím, které mohou nějakým způsobem připomínat deprivace, ve které se dítě dříve nacházelo.¹⁰⁶

Důležité je připomenout, že používání běžných výchovných opatření u zdravých dětí může u deprivovaného dítěte působit zcela opačně. Například mazlení, které je za normálních okolností dítěti příjemné, může být pro deprivované dítě ohrožující a matoucí. Při nápravě je nutné postupovat velice opatrně, po malých krocích a z počátku se vyhýbat připomínce deprivace, o nichž náhradní rodiče ví, že jimi dítě prošlo.¹⁰⁷

Náprava spočívá hlavně ve vytržení dítěte z jeho deprivace a předání přiměřeného množství podnětů. Tato náprava se však týká zejména mladších dětí, jejich účinek s přibývajícím věkem slábne. Základní metodou je především adaptační terapie, ovlivnění aktivační úrovně dítěte a rozvoj motoriky a smyslových funkcí. Principem těchto metod je snaha o opětovné připoutání dítěte a vytvoření jisté a bezpečné citové vazby mezi dítětem a pěstounem a rozvoj opožděných intelektových funkcí dítěte.¹⁰⁸

---

¹⁰⁵ MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace v dětství, s. 310.

¹⁰⁶ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 310.

¹⁰⁷ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 310.

¹⁰⁸ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 311.

Terapie citové deprivace dítěte by měla směřovat především k vytvoření prvotních vztahů s rodiči tak, aby léčila minulost dítěte. Terapie dětské duše je však dlouhodobý a velmi těžký úkol, který se podobá přestavbě základů domu.¹⁰⁹

Základní terapií u deprivovaného dítěte je dyadická vývojová psychoterapie, která se snaží o doplnění prázdných či nahrazení traumatizovaných vývojových potřeb za pomoci pěstounů. Principem je vytvoření nových návyků za pomoci vybraných podnětů, které zpevňují žádoucí chování. Důležité je i zapojení dítěte do společnosti, osvojení dobrých sociálních rolí a vytváření nových uspokojivých vztahů ke svému okolí.¹¹⁰

Existují však i jisté situace a vývojová období, které mohou bez terapie významně ovlivnit deprivaci následky. Hovoříme převážně o velmi nízkém vývojovém stádiu dítěte, pozitivně může působit i školní úspěch či oblíbenost mezi vrstevníky, sportovní úspěchy či úspěchy v zájmové činnosti obecně. Deprivované děti dávají přednost individuálním sportům, nejsou schopny totiž přijmout kolektivní úspěch.¹¹¹

V době, kdy deprivované dítě dospívá, může mít pozitivní vliv správná volba povolání a zaměstnání, které danému jedinci umožňuje se realizovat. Dalším významným mezníkem je také bezesporu nalezení vhodného partnera, který bude jedince rozvíjet, respektovat a podporovat. V neposlední řadě má roli také probuzení rodičovských pocitů a zájmů v deprivovaném jedinci.¹¹²

Jak z předchozího textu vyplývá, je náprava deprivacních poruch obtížná, dlouhodobá a bohužel ne vždy zcela účinná. Vyžaduje maximální spolupráci a koordinaci péče všech osob v okolí dítěte. Můžeme ji označit za ucelenou rehabilitaci, která je obdobná u osob se specifickými požadavky. I přesto, že existuje mnoho faktorů, které odrazují od snahy o terapii dítěte, je důležité se o nápravu dětské psychiky pokusit a dát tím dítěti šanci na pozitivní a úspěšnou budoucnost.

---

¹⁰⁹ VRTBOVSKÁ, P. O ztraceném dítěti a cestě do bezpečí, s. 81.

¹¹⁰ MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace v dětství, s. 312.

¹¹¹ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 313.

¹¹² MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 314.

3.3 Poruchy chování

Z obecného hlediska hodnotíme poruchy chování u dětí jako opakující se vzdorovité, asociální či agresivní chování, s negativními odchylkami od společenských norem. Základní poruchy chování jsou agrese, vandalismus, krádeže, lhaní, porušování pravidel, záškoláctví či útěky z domova. O poruše chování hovoříme v případech, že dítě normy chápe, rozumí jim, ale nepřijímá je nebo se jimi nedokáže řídit, protože v dané chvíli nebo dlouhodobě není schopno ovládat své chování.¹¹³

Poruchy chování se mohou projevovat jak v biologické rodině, tak i v náhradní rodinné péči. V náhradní rodinné péči jsou pravděpodobně častější z povahy tohoto institutu. Tyto děti jsou nechtěné, citově deprivované, vystavené agresi, celkově zanedbané, často žijí v sociálně nevyhovujícím prostředí, a to vše se projeví na psychickém vývoji dítěte.¹¹⁴

Na poruchy chování má největší vliv rodina a její seskupení, vztahy v rodině. Jde především o nevhodné chování ze strany rodičů, jako je alkoholismus, kriminalita, týrání, zneužívání, zanedbávání, duševní choroby. Poruchy chování mohou mít také příčinu v nízké životní úrovni rodiny, nebo naopak ve vysokém standardu. Pokud mezi sebou rodiče mluví hrubě, či se chovají přímo agresivně, odrazí se to na chování dětí. Dítě totiž jednoznačně přijímá chování od svých rodičů.¹¹⁵

Způsob, jakým rodiče vychovávají, má na dítě zásadní vliv. Pokud jsou rodiče přísní, výchovné zásady uplatňují příliš, aniž by připouštěli diskuzi, dítě má nižší sebevědomí a je uzavřené. Naopak pokud jsou rodiče příliš shovívaví, vše dítěti dovolí, tak si dítě nevytvoří mechanismus ovládnutí svých pohnutek a jeho sebevědomí je přehnané. Můžeme říci, že v rodinách, kde se vyskytuje agresivní, delikventní chování, či v rodinách, kde rodiče na dítě dostatečně nejsou schopni dohlédnout, vyvstanou u dětí s největší pravděpodobností poruchy chování.¹¹⁶

---

¹¹³ TRAIN, A. Nejčastější poruchy chování dětí, s. 187.

¹¹⁴ MATĚJČEK, Z. Náhradní rodinná péče, s. 87.

¹¹⁵ HORT, V. Dětská a adolescentní psychiatrie, s. 315.

¹¹⁶ TRAIN, A. Nejčastější poruchy chování dětí, s. 48.

3.3.1 Charakteristika poruch chování

Poruchy chování mají mnoho podob a rozdělení. V náhradní rodinné péči nás zajímají ty poruchy, jejichž příčina tkví především v problémech v původní rodině dítěte. Dle Traina (2001) rozdělujeme poruchy chování dětí na tři základní skupiny.

V první řadě sem řadíme poruchy související s hyperaktivitou, neschopností se soustředit a potažmo i s užíváním návykových látek. Do této skupiny řadíme děti, které ve škole nejvíce vyrušují. Na první pohled jsou tyto děti zdravé bez zdravotních potíží. Projevy začínají pozvolna, v mladším věku jsou velmi protivné a vzdorovité. Postupně však chování těchto dětí vyčerpává jak náhradní rodiče, tak i učitele. Projevy chování mohou být různorodé. Jedná se o neschopnost soustředit se, neposlušnost, problémy s alkoholem či jinými návykovými látkami. Mohou to být děti zasněné, uzavřené, tiché, ale také aktivní, jejichž přílišná energie ostatní vyčerpává.¹¹⁷

Další skupinou jsou také poruchy související se sociálními vztahy, komunikací a učením. Do této skupiny řadíme děti, které mají svůj vlastní svět, do kterého je nemožné se dostat. Tyto děti nechtějí komunikovat nebo navazovat vztahy s ostatními, nebo se těžko vyjadřují, a tudíž se komunikovat bojí. Jsou závislé na svém řádu a stereotypu. Tyto poruchy chování se projevují poruchou učení, poruchou řeči, poruchou čtení či koordinace, ale také příznaky autismu. Tyto děti jsou uzavřené, neschopné přijímat informace od ostatních a vyjádřit své vlastní pocity či myšlenky.¹¹⁸

Poslední skupinou jsou poruchy vyvolané úzkostí, stresem, nebo depresí až schizofrenií. Děti řadící se do této skupiny jsou dráždivé, úzkostné, plaché a stydlivé. Potřebují velmi často slyšet slova útěchy, že jsou stejně dobré, jako ostatní. V dospívání mají velkou starost o to, jak vypadají. Úzkost těchto dětí se projevuje především tím, že se přejídají, nebo naopak odmítají jídlo, mohou se bát chodit do školy. Tyto děti trpí depresí, mají úzkosti, fobie, nebo poruchy spánku.¹¹⁹

---

¹¹⁷ TRAIN, A. Nejčastější poruchy chování dětí, s. 59.

¹¹⁸ TRAIN, A. Tamtéž, s. 73.

¹¹⁹ TRAIN, A. Tamtéž, s. 93.

3.3.2 Poruchy chování vycházející z psychické deprivace

U dětí s deprivací zkušeností můžeme v prvních letech života zpozorovat poruchu, kterou označujeme jako „dezinhibovaná přichylnost“. Jejím projevem je především opoždění rozvoje řeči se současnou nadměrnou aktivitou a nápadnostmi v sociálním chování. Nemožnost vytvoření stabilního a spolehlivého vztahu vede k selhání i v oblasti separace, což znamená, že se dítě nemůže osamostatnit, pokud nebylo v závislém vztahu. Dítě se nenaučí rozlišovat mezi různými lidmi, a to se později projeví nejen ve vztahu k dospělým, ale i k vrstevníkům, s nimiž nedokáže navázat ani udržet kamarádský vztah.¹²⁰

V předškolním věku se tato porucha projevuje nápadným vyžadováním pozornosti druhých lidí či neschopností rozlišovat významy různých projevů. Porucha dezinhibované přichylnosti je jedním z možných důsledků toho, že u dítěte nedošlo k pozitivní zkušenosti s primární pečující osobou. Prevencí rozvoje této poruchy je především včasné umístění do náhradní rodiny, která by tyto nedostatky eliminovala.¹²¹

U školáků s deprivací zkušeností se lze setkat také s „poruchou opozičního vzdoru“. Hlavní charakteristikou této poruchy je neustálé porušování sociálních norem, což poukazuje na hlubší narušení socializačního procesu. Hovoříme o dětech, které jsou neklidné a nesoustředěné, obtížně zvladatelné či snadno vyprovokovatelné. V případě, že je porucha opozičního vzdoru přítomna v dětství, zvyšuje se tím riziko přetrvávání poruchy chování ještě v adolescenci, případně i později. Jde opět o kombinované působení dědičných předpokladů a nepříznivých životních zkušeností. Pozdější umístění v náhradní rodině, to znamená přibližně po druhém roce života, je spojené se zvýšeným rizikem rozvoje této poruchy, a i v tomto případě platí, že nejlepší prevencí je včasné umístění do náhradní rodiny.¹²²

---

¹²⁰ HORT, V. Dětská a adolescentní psychiatrie, s. 318.

¹²¹ HORT, V. Tamtéž, s. 319.

¹²² HORT, V. Tamtéž, s. 320.

3.3.3 Náprava poruch chování

Jednoduchý návod na řešení poruch chování dítěte v náhradní rodinné péči bohužel neexistuje, můžeme však definovat několik zásad či stylů reakcí, které mohou významně pomoci. Základním principem je vnímání dítěte jako celku a nezaměřování se pouze na jeden aspekt chování či nemoci.¹²³

Rodičovská péče o dítě s poruchami chování je dlouhodobým procesem, v němž je důležité využít poznatky z různých oborů. Smyslem nápravy chování dítěte je pomoci dítěti dostat se k jeho vlastním pocitům a potřebám, které ono samo nedokáže interpretovat. Dítěti je také nutné vštípit komunikační dovednosti a morální zásady.¹²⁴

Děti s poruchami chování si často nedokáží vytvořit vazby s blízkými lidmi, nejsou připraveny na dlouhé rozhovory a komunikace obecně jim dělá velké problémy. Neschopnost vyjádření se pomocí řeči je u dítěte způsobena nejčastěji z toho důvodu, že nedošlo k náležitému vývoji, nebo bylo dítě vystaveno alkoholu či drogám. Velmi vhodnou terapií je v těchto případech slovní terapie, jako je například hra s maňásky. Hlavní je nespěchat na vývoj dítěte, ale naopak se věnovat úrovni, na které se dítě zabrdilo a postupně mu vštěpovat dovednosti ze všech předchozích vývojových úrovní.¹²⁵

Mezi základní pravidla přístupu k dítěti s poruchou chování patří uplatňování rodičovské autority, avšak citlivě a srozumitelně. Pečující osoba by se také měla snažit o nevyvolávání pocitu strachu, ale naopak upevňování silného emočního pouta mezi pěstounem a dítětem. Dalším důležitým bodem je také nastavení pravidel, v jejichž dodržování musí být náhradní rodiče důslední. Nehovoříme pouze o pravidlech, které musí dodržovat dítě, ale také rodinná pravidla, která musí dodržovat celá domácnost.¹²⁶

Spojením těchto principů je možné dítěti pomoci osvojit si dovednosti s utvářením vazeb a posílit si schopnost učit se. V prostředí, které je bohaté na smyslové vjemy, může dítě i s velkými vývojovými problémy udělat velké pokroky.

---

¹²³ PURVIS, K. Dítě v nové rodině, s. 15.

¹²⁴ PURVIS, K. Tamtéž, s. 16.

¹²⁵ TRAIN A. Nejčastější poruchy chování dětí, s. 73 – 74.

¹²⁶ PURVIS, K. Dítě v nové rodině, s. 15.

3.4 Citová vazba

Prožitek jistého a spolehlivého vztahu mezi dítětem a rodičem, potažmo pěstounem, posiluje u dítěte schopnost udržet si vnitřní jistotu, emocionální vyrovnanost a také si vytvořit pozitivní vztah k sobě samému a k okolí. Rodina, a hlavně ta náhradní, se vysokou mírou podílí na upevnění sebejistoty a sebedůvěry u dítěte, na čemž závisí i schopnost uplatnění dovedností v budoucím životě.¹²⁷

Každé dítě nemá možnost vytvořit si dostatečnou citovou vazbu. Z různých příčin nejsou všichni rodiče schopni cítit, vnímat a reagovat na potřeby svého dítěte. Dítě si tak vytváří odchylné vzorce citové vazby a vazebného chování. Z pohledu sociální adaptace jsou reakce takového dítěte nepřizpůsobivé, ovšem pro dítě, které potřebuje pozornost a péči rodiče, jsou tyto vzorce účinné, protože vedou k upoutání pozornosti pečující osoby nebo k zajištění její dostupnosti.¹²⁸

Dítě si postupem času na základě interakcí vytváří pracovní modely sebe i blízkých osob. Předpoklad toho, jak se k němu tyto osoby budou chovat, vychází z jeho minulých zkušeností. Pokud se dítě cítí nechtěné ze strany rodičů, bude věřit tomu, že není žádoucí pro nikoho jiného. Dostatečná citová vazba dává dítěti povědomí o tom, že v jeho okolí jsou lidé, kteří jej milují a jsou ochotni mu pomoci, kdykoli se dostane do nesnází. Toto povědomí je hluboce zakořeněné a na jeho základě pak dítě dokáže přistupovat ke světu s důvěrou a své problémy řešit efektivně.¹²⁹

Naopak pokud se citová vazba neutváří, a to především v situacích, kdy dítě vyrůstá v nepříznivých podmínkách chybějící nebo nedostupné blízké osoby, bývá pro něj svět velmi těžko pochopitelný, často až nespravedlivý. Takové dítě na problémy reaguje stažením do ústraní nebo bojem se světem. Pokud jsou tyto hrozby opakované nebo velké intenzity, mohou mít katastrofický dopad na vývoj dětské osobnosti.¹³⁰

---

¹²⁷ VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie – dětství a dospívání, s. 104.

¹²⁸ BOWLBY, J. Attachment and loss, s. 201.

¹²⁹ SCHOOLEROVÁ, J. Adopce, vztah založený na slibu, s. 78.

¹³⁰ BOWLBY, J. Attachment and loss, s. 11.

3.4.1 Rozdělení citové vazby

Teorie citové vazby popisuje povahu citového přilnutí dítěte k matce a dalším blízkým osobám. Tato teorie je postavena především na experimentu psycholožky Mary Ainsworthové, která se zabývala analýzou důležitosti citového pouta v rodině. Praktickými experimenty se snažila o analýzu primární vazby matky a dítěte prostřednictvím oddělení matky od batolete a pozorováním následných emočních reakcí. Intenzivní emoční reakce dítěte na odloučení matky byly jasným signálem toho, že matka dítěti poskytuje vysokou míru jistoty.¹³¹

Dle tohoto výzkumu rozlišujeme citovou vazbu na jistou a nejistou. Jistá vazba navozuje pocit bezpečí, rodič reaguje na dětské podněty vnímavě a dítě je uvolněné a spokojené. Dítě matku vyhledává, pokud se dostane do stresu a matka zároveň dokáže dítě utěšit a navrátit mu ztracenou jistotu. U jistého attachmentu jsou rodiče dostupní, přítomní, dítě s nimi může navazovat vztahy, vyjadřovat k nim potřeby. Rodič umí správně vyhodnotit potřebu svého dítěte a naplnit ji. Jistě připoutané děti také bývají vytrvalejší v hledání řešení, lépe regulují emoce a aktivněji se pouštějí do činnosti. Dokážou navázat blízký vztah s člověkem založeným na vzájemné důvěře, jsou zvědavé, hravé a veselé.¹³²

Naopak nejistá vazba charakterizuje situaci, kdy dítě nemá jistotu, že v případě potřeby bude dostupná jeho blízká osoba, a tudíž se snaží být této osobě co nejblíže, stává se na vazebné postavě závislé. Nejistou citovou vazbu rozdělujeme na nejistou vyhýbavou citovou vazbu, nejistou ambivalentní citovou vazbu a dezorganizovanou citovou vazbu.¹³³

Dítě s nejistou vyhýbavou citovou vazbou se projevuje slabým úsilím o kontakt a tendencí se kontaktu s matkou vyhýbat. Takovému dítěti je navenek lhostejná separace od matky, protože si k ní nevytvořilo dostatečně jistý a spolehlivý vztah. Uvnitř však dítě prožívá neregulovatelný stres.¹³⁴

---

¹³¹ CAIRNS, K. Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem, s. 64.

¹³² CAIRNS, K. Tamtéž, s. 70 - 71.

¹³³ BOWLBY, J. Attachment and loss, s. 299.

¹³⁴ VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie – dětství a dospívání, s. 115.

Po matčině návratu je chování dítěte poznamenáno silnou nedůvěrou, nebo se kontaktu s matkou vyhýbá. Snadno se nechá utěšit i cizí osobou. Důsledkem této strategie je nehledání pomoci u rodičů a snaha o nalezení vlastní regulační strategie pro zvládnání stresu, což však není pozitivní. Důvodem tohoto chování dítěte je citová nepřítomnost rodiče, kteří nejsou vnímaví k potřebám dítěte, jsou odmítaví a chladní.¹³⁵

Dítě s nejistou ambivalentní citovou vazbou na jedné straně lpí na matce, a na druhé straně matku odmítá, chová se vzdorovitě a zlostně. Dítě těžce nese nejen odchod, ale i příchod matky. Potřebuje, aby se matka vrátila, zároveň ale odporuje, když se ho matka snaží obejmout a uklidnit. Tyto děti jsou úzkostné, neustále vyžadují pozornost matky a v případě, že ji dostanou, se vztekle odtahují a nenechají se utiшит v náručí. Důvodem pro toto chování je to, že rodiče se k dítěti chovají podle momentální nálady, jejich chování je proměnlivé a dítě je na základě této vazby úzkostné a závislé na rodičích.¹³⁶

U dezorientovaného typu vazby hovoříme až o extrémní verzi obou přechozích typů. V okamžiku příchodu matky do místnosti se dítě otáčí dokola, pohybuje se sice směrem k matce, vzápětí se však od matky odvrací, chová se chaoticky. Přítomnost rodiče u těchto dětí způsobuje reflex negativního očekávání, a to bez ohledu na to, jak se po příchodu rodič zachová. Jedná se o rodiče, kteří vzbuzují strach, nejčastěji se objevuje u týraných a zanedbávaných dětí. Dítě se následkem toho chová ostražitě, je vysoce traumatizované.¹³⁷

Můžeme zmínit také děti, které si z důvodu hlubokého traumatu neosvojili žádnou strategii citové vazby. Do této skupiny patří děti, které byly od své biologické rodiny odděleny hned na počátku života a v raném dětství vyrůstaly v ústavním zařízení. Dochází ke střídání pečujících osob, tudíž je schopnost dítěte se připoutat výrazně narušena. V pozdějším věku je pak u dětí viditelná i citová oploštělost, nerovnoměrný rozvoj osobnosti, poruchy empatie a sociálních vztahů.¹³⁸

---

¹³⁵ KULÍSEK, P. Problém teorie raného citového přilnutí, s. 413.

¹³⁶ KULÍSEK, P. Tamtéž, s. 413.

¹³⁷ KULÍSEK, P. Tamtéž, s. 413.

¹³⁸ CAIRNS, K. Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem, s. 66.

Nejistou citovou vazbou nebo porušenou citovou vazbou vzniká citová deprivace. Ta je způsobena nedostatkem specifických podnětů, absencí stabilního a spolehlivého vztahu s mateřskou osobou, nedostatkem jistoty a bezpečí a bývá příčinou poruch ve vývoji osobnosti dítěte. Kompenzace nedostatku citového uspokojení se snaží dítě dosáhnout různými způsoby, například změnou objektu. Krajním obranným mechanismem může být i rezignace, kdy dítě již nemá o bližší vztah zájem.¹³⁹

Z toho vyplývá, že velmi důležitou roli hraje při tvorbě citové vazby citlivost matky k potřebám dítěte. Zkušenosti s citlivým přístupem matky, s odmítnutím nebo nevšímavou reakcí si dítě zvnitřňuje a utváří si pomocí nich specifické představy a očekávání.¹⁴⁰

Na základě těchto představ si dítě vytvoří pracovní model citové vazby. Tento model řídí systém chování dítěte za účelem změny emocionálního prožívání nebo zátěžové situace. Tyto vnitřní pracovní modely pracují na 2 úrovních. Na první úrovni se jedná o procesy automatické a neuvědomované, které dítě používá při zátěži a nedokáže je ovlivnit. Na druhé úrovni hovoříme o vědomých a zvnitřněných postojích, které si dítě vytvořilo pomocí zkušeností a očekávání. Tyto modely mají roli regulačního systému, které dítě využívá pro zabránění následků velké zátěže stresu.¹⁴¹

V návaznosti na rozdělení citových vazeb můžeme dle Schoolerové (2002) určit i typologii dětí. Rozdělujeme děti:¹⁴²

- nepřipoutané – jedná se o dítě, které nikdy nenavázalo zdravé emocionální pouto a u kterého se nikdy nepodařilo navodit pocit bezpečí a důvěry.
- nedostatečně připoutané – jedná se o dítě, které prošlo neúspěšnou pěstounskou péčí a u kterého došlo k zpretrhání citových vazeb a pout.
- traumatizované – jedná se o dítě, u kterého došlo v raném dětství k vytvoření vazeb a pout, avšak tato důvěra byla zničená následnou traumatizací týráním nebo zneužíváním.

---

¹³⁹ MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace v dětství, s. 29.

¹⁴⁰ SCHOOLEROVÁ, J. Adopce, vztah založený na slibu, s. 78.

¹⁴¹ BOWLBY, J. Attachment and loss, s. 82.

¹⁴² SCHOOLEROVÁ, J. Adopce, vztah založený na slibu, s. 83.

3.4.2 Projevy narušené citové vazby

Děti s narušenou schopností utvářet vazby mají další různé obtíže, které mohou vést k výchovným problémům. Z hlediska projevů hovoříme například o neschopnosti navázat kontakt nebo přirozeně reagovat v rozhovoru. Dítě se může také chovat s přehnanou nákloností, kdy se i k cizím lidem chová stejně důvěřivě, jako by se jednalo o osoby blízké.¹⁴³

Mezi tyto obtíže patří například projevy uzavřenosti a odmítání. Tyto projevy vychází ze špatného sebepojetí u dětí, které se nevnímají jako plnohodnotné osoby. Velká dřívější zklamání u nich znemožnila touhu po kontaktu s významnými osobami jejich života, protože se obávají bolesti, kterou by mohly znovu prožít. U těchto dětí je potřeba je ve výchově k ničemu nenutit a dát jim prostor k postupné adaptaci. Dalším projevem může být také hromadění nebo hltání jídla. Tento projev je typický pro děti, které strádaly hladou nebo emocionálním nedostatkem. Tyto děti vnímají jídlo jako prostředek emocionálního uspokojení, protože mu nejsou poskytovány projevy náklonnosti.¹⁴⁴

Dítě s narušenou citovou vazbou může být také agresivní. Agresivita je způsob vyjádření emocí u traumatizovaných dětí, kdy dítě není schopné využít jiné možnosti. Jedná se především o situační chování, což znamená, že agresivní chování nastává ve chvíli, když má dítě strach, je sklíčené nebo nahněvané. Terapie je v těchto případech dlouhodobá a pozvolná, kdy se dítě snažíme vést tomu, aby drobnými a postupnými kroky ovládalo své chování.¹⁴⁵

Projev nedůvěry se u dítěte rozpozná nedostatečným kontaktem očima. U dětí vyhýbajících se očnímu kontaktu bylo vyzorováno narušení základní důvěry. Tyto děti jsou schopné hledět druhému člověku do očí přímo, pouze pokud jsou rozčilené nebo pokud chtějí něčeho manipulací dosáhnout.¹⁴⁶

---

¹⁴³ SCHOOLEROVÁ, J. Adopce, vztah založený na slibu, s. 79.

¹⁴⁴ SCHOOLEROVÁ, J. Tamtéž, s. 83.

¹⁴⁵ SCHOOLEROVÁ, J. Tamtéž, s. 86.

¹⁴⁶ SCHOOLEROVÁ, J. Tamtéž, s. 88.

Poměrně vážným projevem může být také lhaní a krádeže. Lhaní je pro dítě prostředek, jak se vyhnout ponížení a trestu. V některých případech však může být lhaní u dětí zcela neopodstatněné, v takových případech hovoříme o účelném zaměňování, kdy se dítě snaží o změnu reality ke svému obrazu. Řešením těchto situací je vytvoření vstřícného prostředí, kde mají děti možnost se verbálně projevit a obhájit to, co provedly a jaké to pro ně bude mít důsledky.¹⁴⁷

Dalším úskalím u citově narušeného dítěte můžeme jmenovat opožděně vyvinuté svědomí. Jedná se o těžko řešitelný problém pro náhradní rodiče, protože pro jeho řešení je potřeba terapeutickou pomoc. Tyto děti dosahují svého cíle pomocí manipulace a netíží je žádné výčitky, tudíž nepocitují odpovědnost za své jednání.¹⁴⁸

Jiným projevem také může být vysoká citlivost na podněty. Dítě může přehnaně reagovat nejen na doteky rodiče, ale také na hlasité zvuky či rozličné pachy. Je velmi těžké odhalit, zda se jedná o poruchu citové vazby, o poruchu chování či jinou reakci na stres. Může se objevit velká strnulost při pokusu o jakýkoliv dotek, může být velmi obtížné dítěti například pomoci s koupelí. Při kontaktu s takovým dítětem je důležité postupovat citlivě a opatrně.¹⁴⁹

Posledním, alespoň lehce odhalitelným projevem je přehnaná touha po náklonnosti. Tento projev je typický u dětí, které mají snahu vytvořit pouta, ale nemají přirozené zábrany, nejsou schopny rozlišit vztahy mezi blízkými a cizími osobami, protože zoufale touží po pozornosti. Toto chování bez zábran vzniká u dětí, které opakovaně prošly náhradní rodinnou péčí. Opatření, která by pomohla k navození zdravé vazby, spočívají v zajištění péče o dítě jedinou osobou, tudíž se nedoporučuje umístit dítě do mateřské školy.¹⁵⁰

---

¹⁴⁷ SCHOOLEROVÁ, J. Adopce, vztah založený na slibu, s. 87.

¹⁴⁸ SCHOOLEROVÁ, J. Tamtéž, s. 89.

¹⁴⁹ ARCHER, C. Dítě v náhradní rodině, s. 52.

¹⁵⁰ SCHOOLEROVÁ, J. Adopce, vztah založený na slibu, s. 89.

3.4.3 Náprava citové vazby

Děti s poruchami citové vazby velmi často trpí komplexním vývojovým traumatem. Následek toho nejsou schopné po příchodu do stabilní rodiny vnímat bezpečné prostředí a současně nejsou ani schopné užívat si milující prostředí pěstounské rodiny. Tyto děti stále cítí bolest a zmatek, jsou vystrašené z minulosti, ale i z budoucnosti. Projevem této nejistoty bývá u dětí například neschopnost ovládat své emoce, agresivní chování nebo poruchy pozornosti.¹⁵¹

Léčba poruch attachmentu je natolik obtížná, že se neobejde bez odborné pomoci. Problémy mohou ze začátku vypadat nevinně a připomínat pouze běžné zlobení. Postupně však standartní výchovné postupy selhávají a pečující osoba přestává rozumět reakcím dítěte. Pěstoun si vyčítá chování dítěte, nebo se naopak chová k dítěti bez citu. Jednou z možností, jak těmto situacím předcházet, je včasná terapeutická pomoc.¹⁵²

Jednou z možností nápravy nenavázaného nebo narušeného citové vazby je metoda terapeutického rodičovství. Cílem terapeutického rodičovství je přestavba negativního modelu, který si děti přinesly z primární rodiny, na model pozitivní. Terapeutické rodičovství dává možnost nového začátku dětem traumatizovaným zážitkem ne dosti dobrého rodičovství. Umožňuje jim získat nový a správný náhled života v rodinném prostředí poskytujícím péči a oporu. Terapeutické rodičovství také poskytuje dětem nové vzorce chování a komunikace, neagresivní řešení konfliktů a tím posiluje chybějící dovednosti a schopnosti dítěte.¹⁵³

Smyslem terapeutického rodičovství je zacelení mezer, které se kvůli špatné péči ve vývoji dítěte objevily a podpora schopnosti přimknutí dítěte k pečující osobě. Tato schopnost je všeobecně uznávaná jako nutný předpoklad zdravého duševního vývoje každého člověka. U traumatizovaných dětí bývá schopnost přimknutí narušena. Pěstouni, jakožto terapeuti, cíleně pracují pomocí speciálních technik na postupném rozvoji této schopnosti.¹⁵⁴

---

¹⁵¹ CAIRNS, K. Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem, s. 66.

¹⁵² PURVIS, K. Dítě v nové rodině, s. 43.

¹⁵³ PUGHE, B. Living Alongside a Child's Recovery, s. 27.

¹⁵⁴ KIM, P. Therapeutic Parenting: How to raise an emotionally healthy child, s. 45.

Aktéry terapeutické metody jsou dítě, pěstoun a terapeut. Každý má v pozitivním nasměrování života dítěte svou nenahraditelnou roli. Dítě by se od všech zúčastněných osob mělo cítit přijímané a mělo by mít prostor cítit se dobře. Cílem terapie je vytvoření nového blízkého a bezpečného vztahu s dítětem, který se projevuje ve schopnosti pečující osoby přijmout dítě, poskytnout mu pocit bezpečí a zároveň mu stanovit pevné hranice.¹⁵⁵

Je jasné, že na pečující osobu jsou touto metodou kladeny velké nároky. Pěstoun musí být dostatečně vyzrálý, schopný soucitu nebo empatie a zároveň mít odhodlání a schopnost se učit. Zásadní je vytrvalost a trpělivost, protože musí být s dítětem v intenzivním kontaktu a v léčbě musí vydržet 24 hodin denně. Terapeut ve své pozici proces léčby řídí, koriguje a pečující osobě poskytuje dostatek informací.¹⁵⁶

Na začátku terapie hledá terapeut s pečujícími osobami příčiny chování dítěte, snaží se zjistit rodinnou situaci a za předpokladu jisté spolupráce vytváří plán péče. Terapeut nemá přímou vůdčí roli, ale naopak se snaží posílit vztah mezi dítětem a pečující osobou. Následně se pak terapeut a pečující osoba setkávají na pravidelných sezeních, odděleně také se setkávají terapeut a dítě.¹⁵⁷

Překážkou pro skutečnou pomoc bývá pro náhradní rodinu často její okolí. Pečující osoba musí nejen zastat náročnou péči o dítě, ale také se často setkává s nepochopením rodičů i okolí, které se snaží rodině poskytovat rady, aniž by s traumatizovaným dítětem mělo zkušenost. Podpůrným pilířem pěstounů by měl být v této náročné péči kromě vyškoleného terapeuta také orgán sociálně právní ochrany dětí a jiné doprovázející organizace. Každá náhradní rodina by měla využívat metodu terapeutického rodičovství a měli by jí také využívat všichni, kteří vychovávají traumatizované dítě, které vyžaduje speciální péči.¹⁵⁸

---

¹⁵⁵ CAIRNS, K. Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem, s. 80.

¹⁵⁶ CAIRNS, K. Tamtéž, s. 85.

¹⁵⁷ PUGHE, B. Living Alongside a Child's Recovery, s. 77.

¹⁵⁸ MATOUŠEK, O. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny, s. 54 – 56.

Principy terapeutického rodičovství mohou z vnějšího pohledu vypadat jako principy klasického, standartního, dobrého rodičovství. Rozdílem je především to, že dobré rodičovství používá výchovné praktiky a koncepty péče o děti, které jsou netraumatizované. Naopak terapeutické rodičovství může zacelovat mezery ve vývoji traumatizovaných dětí. Chování dítěte, jehož citová vazba byla narušena, emočně nemusí odpovídat jeho skutečnému věku. Například pětileté dítě se v různých zátěžových situacích může chovat jako dítě teprve dvouleté. Pečující osoba musí vývoji dítěte rozumět, aby pochopila, co se v dítěti odehrává, a dokázala mu cíleně a účinně pomoci.¹⁵⁹

Každé dítě samozřejmě potřebuje výchovu v citlivém a empatickém prostředí, terapeutické rodičovství však těchto principů využívá vědomě, intenzivně a také je mnohem více než v běžné rodině orientováno na individuální fáze vývoje dítěte. Klíčové je v terapeutickém rodičovství dítě nezahanbovat, a to ať udělá cokoli. Důležité je mít jasně a bezpečně stanovené hranice, za jejichž porušení by měla nastat mírná forma sankce, ponižování či zahanbování je však vyloučeno. Pečující osoby by dítěti neměly nikdy ustupovat, současně by se však vždy měly chovat laskavě.¹⁶⁰

Z výzkumu jasně vyplývá značná míra nápravy psychické deprivace, i když byla hluboká a vznikla v kojeneckém a batolecím věku, a to v celé struktuře osobnosti. Do této doby převažoval názor o možnosti nápravy pouze v oblasti kognitivní, o nápravě v oblasti citové a sociální trvaly pochybnosti. Mezi činiteli, podmiňujícími míru nápravy, se potvrdila jako nejvýznamnější činitel vhodná náhradní rodina a výchovné prostředky náhradních rodičů. Potvrdilo se také vytvoření hlubokých a trvalých rodičovských vztahů vůči přijatému dítěti.¹⁶¹

Z výzkumu závěrem tedy vyplývá to, že dlouhodobá pěstounská péče je formou, která je schopna poskytnout, a v reálu často i poskytuje, terapeutické rodičovství, jehož cílem je náprava narušené či neexistující citové vazby.¹⁶²

---

¹⁵⁹ MATOUŠEK, O. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny, s. 51.

¹⁶⁰ PUGHE, B. Living Alongside a Child's Recovery, s. 89.

¹⁶¹ BURIÁNOVÁ, V. Vybrané výzkumy a poznatky o vlivu rané institucionální výchovy, s. 5 - 6.

¹⁶² BURIÁNOVÁ, V. Tamtéž, s. 5 - 6.

4 Psychologické aspekty u pěstounů

Můžeme říci, že označení úspěšného pěstouna je shodné s obecnou definicí dobrého rodiče. Dobrý náhradní rodič je vřelý, citlivý a vnímavý vůči potřebám dítěte. Naopak věk pěstounů či rozdíl mezi pěstounskými páry a jednotlivci není vůbec důležitý. Je jasné, že pěstounská péče je v mnohých ohledech pro osobu pěstouna velmi náročná. Těžkým úkolem je především přijetí staršího dítěte, dítěte s postižením či jiného etnika. Pěstoun musí také počítat s tím, že musí podporovat kontakt dítěte s původní rodinou, i když dítě nepřichází z pozitivního prostředí.¹⁶³

Pěstoun by měl na jedné straně dítě bezpodmínečně přijmout, ale na druhé straně by měl být otevřený tomu, že nebude v jeho životě zastávat roli jediného rodiče. Také je důležité, aby pěstouni přijali identitu náhradního rodiče a nesnažili se o roli vlastních rodičů. Přijetí této role vyžaduje osobní zralost, protože se nejedná o přirozenou rodičovskou identitu.¹⁶⁴

Dále by měl pěstoun také počítat s tím, že děti, které se ocitly v náhradní rodině, za sebou mají ve většině případů mnoho negativních zkušeností a zážitků, které mohou vyústit v psychickou deprivaci. Výchova takového dítěte vyžaduje od pečovatelů velkou dávku trpělivosti, odborné vedení, znalost problému a pozitivní přístup a vřelý vztah k dítěti.¹⁶⁵

Je prokazatelné, že zdravé sebevědomí a sebeúctu nabývají pěstounské děti od pěstounů, kteří jim pomáhají svým bezvýhradným přijetím a uspokojováním psychických potřeb překonat jejich traumatizující životní zkušenosti, především odmítnutí svých biologických rodičů. Od osoby pěstouna se také očekává obecná znalost problematiky zdravotního postižení. Pěstoun by měl mít představu i o specifických potřebách dítěte, o jeho možnostech a případných vývojových odchylkách.¹⁶⁶

---

¹⁶³ MATOUŠEK, O. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny, s. 52.

¹⁶⁴ KOVAŘÍK, J. Náhradní rodinná péče v praxi, s. 21.

¹⁶⁵ MATOUŠEK, O. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny, s. 53.

¹⁶⁶ BUBLEOVÁ, V. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, s. 15.

4.1 Potřeby pěstounů

V pěstounské péči se převážně hovoří o psychických potřebách svěřeného dítěte. Pro správnou funkci náhradní rodiny je však důležité, aby byly naplňovány i psychické potřeby pěstounů. Podobně jako u dětí hovoříme o potřebě stimulace, smysluplného světa, pozitivní hodnoty, otevřené budoucnosti a naděje. Naplňování potřeb pěstounů je zásadní především pro to, aby nedošlo k syndromu vyhoření.¹⁶⁷

Z důvodu obrovské náročnosti pěstounské péče jsou náhradní rodiče vysoce rizikovou skupinou pro vznik syndromu vyhoření. Příčinami syndromu vyhoření u náhradních rodičů mohou být například konflikty rolí, přílišná očekávání, či dlouhotrvající stres. Od pěstounů se očekává, že budou spolehliví, pozorní a empatictí. Musíme si však uvědomit, že pěstouni jsou především lidé, kteří mají také své potřeby a cíle.¹⁶⁸

V první řadě můžeme zmínit potřebu stimulace. Každý pěstoun k výkonu náhradní rodinné péče potřebuje zaměstnání a rozptýlení. Dítě dává náhradnímu rodiči mnoho podnětů, ovlivňuje ho a je předmětem výchovného působení pěstouna. Nejen že pěstoun vychovává dítě, ale i dítě vychovává pěstouna. Dítě díky náhradnímu rodiči zraje k dospělosti a náhradní rodič zraje k životní moudrosti. Podněty, které dítě přináší, jsou jedinečné a neopakovatelné, které není možné získat jinde.¹⁶⁹

Jako další potřebuje pěstoun naplnit potřebu smysluplného světa. Aby pěstoun mohl podněty využít jako poznatky či zkušenosti, musí je dostatečně zpracovat a uspořádat. Díky soužití s dítětem se náhradní rodič stává zkušenější, dává svému životu smysl. Vztah s dítětem, jak je výše uvedeno, je totiž neopakovatelný. Vztah se svěřeným dítětem dává pěstounovu myšlení směr a cíl. Dítěti, i když není vlastní, se přizpůsobuje vše kolem a pro pěstouna to znamená, že dítě je smyslem jednání a plánování budoucnosti pěstouna.¹⁷⁰

---

¹⁶⁷ MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče, s. 56.

¹⁶⁸ ZEZULOVÁ, D. Pěstounská péče a adopce, s. 129.

¹⁶⁹ MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče, s. 56.

¹⁷⁰ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 56.

Jinou potřebou je také potřeba životní jistoty. Uspokojení této potřeby zbavuje pěstouna úzkosti, dává mu pocit bezpečí a umožňuje cílevědomou aktivitu. Dítě získává svou životní jistotu v blízkosti náhradního rodiče a ten naopak ve svěřeném dítěti. I když je institut pěstounské péče založen na tom, že se dítě v ideálním případě vrátí do své biologické rodiny, v pěstounské rodině zůstávají jeho citová pouta a vzpomínky. Pro pěstouna to znamená to samé. Dítě, i když odejde, zůstává v srdci pěstouna. I přes povahu tohoto institutu má a bude mít náhradní rodič vždy naději, že o něj ve stáří bude postaráno právě svěřeným dítětem.¹⁷¹

V další řadě je pro pěstouna důležité také naplnit potřebu pozitivní identity. Znamená to přijetí sebe sama a své společenské hodnoty. Svěřené dítě a současně i institut pěstounské péče obecně dává náhradnímu rodiči společenskou hodnotu. Pěstoun již není anonymní osobou, ale předmětem státní legislativy. I když se jedná o náhradní péči, jedná se pořád o rodinu, se všemi svými potřebami, nároky a právy. To, že se náhradní rodič stará o svěřené dítě, se dotýká celého okolí, od prarodičů, přes přátele až po zaměstnavatele. Náhradní rodič dává dítěti rady a předává mu své zkušenosti. Náhradní rodič si svou společenskou hodnotu uvědomí nejvíce ve chvíli, když se cítí potřebným. A dítě svého náhradního rodiče potřebuje velmi.¹⁷²

Poslední velmi důležitou potřebou je potřeba otevřené budoucnosti. Naplnění této potřeby umožňuje náhradnímu rodiči uspokojivé a dostatečné prožívání osobního běhu života. Naopak ztráta životní perspektivy vede k zoufalství a úzkosti. Náhradní rodič z důvodu péče o svěřené dítě prožívá starost, strach, radost z úspěchu a plánuje s dítětem následující dny. Tím se rodič nevědomky zaměřuje do budoucnosti. Současně s dítětem plánuje i svou osobní budoucnost, například zda se může přestěhovat či změnit zaměstnání ve vztahu k péči o svěřené dítě. I přes přechodnost pěstounské péče je tato potřeba pro pěstouna důležitá a nemůže být opomíjena.¹⁷³

---

¹⁷¹ MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče, s. 57.

¹⁷² MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 57.

¹⁷³ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 58.

4.2 Motivace k náhradnímu rodičovství

Velmi častou otázkou, která se zkoumá v rámci náhradní rodinné péče je, proč se lidé rozhodují pro přijetí dítěte do péče. Z obecného hlediska můžeme říci, že pudová potřeba pečovat o svěřené dítě je vrozená, různá je pouze intenzita. To, jak moc rodič touží po dítěti je ovlivněno mnoha různými faktory, jako je například potřeba osobního rozvoje. Východiskem motivace pro přijetí dítěte je vnitřní stav osobnosti, který směřuje k dalšímu vnitřnímu stavu a k uspokojení. Za nejčastější motiv se uvádí uspokojení potřeby o někoho pečovat. V rámci pěstounské péče je velmi důležité rozlišit mezi žadateli, kteří již vlastní děti mají a mezi těmi, kteří děti ještě nemají.¹⁷⁴

Žadatelé o pěstounskou péči, kteří nemají vlastní děti, odpovídají až z 87 % na otázku, proč se rozhodli pro náhradní rodinnou péči, odpovědí „mít vlastní rodinu“, „nebýt sami“, či „naplnění života“. Tato odpověď je odpovědí párů, které přijetím dítěte do pěstounské péče uspokojují potřebu rodičovství.¹⁷⁵

Můžeme říci, že pokud je motivem žadatelů náhrada za absenci vlastního dítěte, nejedná se o ideální adepty pro pěstounskou péči. U žadatelů o pěstounskou péči se velmi často setkáváme s osobami, které podávají žádost o pěstounskou péči z důvodu věku či ekonomické situace a v pěstounské péči vidí poslední šanci na rodinu. Právě v pěstounské péči by žadatelé však neměli usilovat o nahrazení rodičů dítěti, ale naopak podněcovat kontakty s biologickou rodinou a ze svého postavení dítěti pouze zprostředkovat hodnoty a normy lidského chování.¹⁷⁶

Naopak žadatelé, kteří již vlastní děti mají, odpovídají na otázku, proč se rozhodli o náhradní rodinnou péči, odpovědí „dát dětem domov“, „pomoci dětem“. O tomto motivu pro pěstounskou péči můžeme říci, že se jedná o motiv křesťanský, tedy uskutečnění aktu lásky k bližnímu prostřednictvím pěstounské péče.¹⁷⁷

---

¹⁷⁴ VÁGNEROVÁ, M. Rozhovory s náhradními rodiči, s. 78.

¹⁷⁵ SOBOTKOVÁ, I. Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost, s. 71.

¹⁷⁶ MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče, s. 53 – 54.

¹⁷⁷ SOBOTKOVÁ, I. Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost, s. 71.

Můžeme definovat několik významných motivů pro náhradní rodičovství. V první řadě je dítě zdrojem mnoha nových podnětů, které přinášejí náhradním rodičům nové zkušenosti, které je mohou obohatit, na druhou stranu je však může stereotypní péče o děti dokonce omezovat a zatěžovat. Děti mohou být také zdrojem citové odezvy, protože přijímají lásku svých rodičů a blízkých osob a vracejí ji zpět. Vztah s dítětem jistý a spolehlivý, a to alespoň po dobu jeho dětství.¹⁷⁸

Dítě také může uspokojovat potřebu seberealizace pěstouna. Schopnost vychovávat dítě potvrzuje normální vývoj dospělého člověka na biologické i psychosociální úrovni. Pěstounství může být projevem seberealizace, protože přijetím potřebného dítěte prokazuje člověk svůj altruismus. Seberealizace pěstouna spočívá v tomto případě v péči, kterou je ochoten poskytnout dítěti, o které se vlastní rodiče nemohou nebo nechtějí starat. Jedná se o pozici společensky ceněnou, přestože na ni určitá část okolí nahlíží ambivalentně, s obdivem a údivem.¹⁷⁹

Dítě se může stát smyslem života svého rodiče. Může přispívat k pocitu naplnění smyslu života a potvrzení vlastní hodnoty. Nezpochybnitelný význam má právě především výchova dítěte. Toto uspokojení mohou prožívat i náhradní rodiče. V tomto případě se nejedná o to, že by bylo dítě v jejich péči smyslem jejich existence, hodnotou je však pro ně pocit splnění těžkého úkolu, jako je například znevýhodněné dítě, či psychické problémy, které se jim podařilo odstranit. Spokojenost pěstounů je v této situaci tím větší, čím realističtější cíle mají.¹⁸⁰

Dítě je také pokračováním života svých rodičů, protože funguje jako potvrzení jeho kontinuity. U náhradních rodičů hovoříme především o předávání názorů dětí svěřených do jejich péče, předávání hodnot, postojů a norem, u kterých doufají, že si dítě uchová a tím je předáno dál.¹⁸¹

---

¹⁷⁸ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 6.

¹⁷⁹ VÁGNEROVÁ, M. Rozhovory s náhradními rodiči, s. 76.

¹⁸⁰ VÁGNEROVÁ, M. Rozhovory s náhradními rodiči, s. 77.

¹⁸¹ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 7.

Motivy žadatelů o pěstounskou můžeme také rozdělit do tří kategorií – zveřejněné, které jsou považovány za oficiální, neveřejné, které jsou vědomě tajeny, a skryté, jež bývají často nevědomé.¹⁸²

4.2.1 Motivy zveřejněné

Osoby, které chtějí převzít dítě do pěstounské péče mají jeden společný motiv, a to touhu po dítěti. Ve většině případů dávají přednost adopci před pěstounskou péčí, ne vždy však mají na adopci nárok, nebo mají své vlastní děti a o adopci již nestojí. Důvodem k pěstounské péči také může být domněnka toho, že se jedná o jednodušší a rychlejší institut pro získání dítěte. Často si však neuvědomují, že jde sice o kratší lhůtu pro svěření dítěte do péče, na druhou stranu se budou muset pravděpodobně vypořádat s mnoha komplikacemi, jako jsou spory s biologickými rodiči dítěte.¹⁸³

Dalším motivem žadatelů je pořídit svému vlastnímu dítěti sourozence a tím tak rozšířit rodinu. Často se objevuje nátlak ze stran dětí, které chtějí mít sourozence a rodiče tuto možnost volí z toho důvodu, že vlastní děti mít nemohou. Někdy se ale nejedná o přímý nátlak, ale o psychické strádání. Jiným z motivů také může být touha pomoci dítěti a udělat dobrý skutek. Tento motiv vychází z potřeby sdílet s někým svůj majetkový přebytek a svou rodičovskou kapacitu. Důležité je odhalit, zda se jedná o zdravý projev altruismu, či tzv. „spasitelský komplex“, který může být v důsledcích negativní.¹⁸⁴

4.2.2 Motivy neveřejné

Druhá vrstva se jen zřídka projevuje při psychologickém vyšetření žadatelů. Tyto motivy ani sami žadatelé nepovažují za společensky přijatelné, byť pro ně zcela pochopitelné. Princip základního přínosu vztahu rodič – dítě již není primárním. Motivy směřují spíše k sekundárním jevům spojeným s náhradním rodičovstvím. Jejich podstata je ještě v dosahu vědomí žadatelů.¹⁸⁵

---

¹⁸² ŠKOVIERA, A. Dilemata náhradní výchovy, s. 54.

¹⁸³ BUBLEOVÁ, V. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, s. 12.

¹⁸⁴ BUBLEOVÁ, V. Tamtéž, s. 13.

¹⁸⁵ ŠKOVIERA, A. Dilemata náhradní výchovy, s. 55.

Mezi tyto motivy patří v první řadě motiv ekonomického přilepšení. Motivací je přilepšení rodinného rozpočtu či regulární zaměstnání v případě přijetí více dětí do pěstounské péče najednou. Může se také jednat o touhu po zlepšení společenského statusu, v rámci něhož si žadatel představuje uznání za společensky žádoucí činnost a za kvalifikačně dostupný a současně i smysluplný způsob realizace.¹⁸⁶

V poslední řadě je důležité také zmínit pocit povinnosti vůči rodině. Na žadatele může být vyvíjen z řad příbuzných velký tlak, kvůli kterému se pěstoun rozhodne o svěření dítěte do péče. Může se jednat o tlak vyvíjený na to být rodičem, či se může jednat o tlak na postarání se o příbuzné dítě, nejčastěji o vnouče.¹⁸⁷

4.2.3 Motivy skryté

Tyto motivy lze pouze vyvodit z řady jiných údajů, které o žadatelích vyplývají z analýzy jejich osobnostních charakteristik. Za skrytými motivy se objevuje nezralost žadatelů, ale také hlubší osobnostní či vztahová patologie. Dítě, které žadatelé chtějí získat do péče, je často v roli „náhradního objektu“, který slouží především k naplnění vnitřních potřeb žadatelů.¹⁸⁸

Jedním z těchto motivů je touha předvést svému okolí rodičovské schopnosti, snaha napravit neúspěšné rodičovství z pocitu viny, či si něco dokázat. Žadatelé také mohou od dítěte očekávat vděk a ocenění, čímž si žadatelé nahrazují nenaplněné očekávání svých blízkých osob. Motivem také může být realizace potřeby ovládat druhé a uspokojení své mocenské ambice prostřednictvím závislosti dítěte na rodiči a velké asymetrie jejich vztahu. Častým, avšak negativním motivem také může být snaha vyřešení partnerské krize. Stejně jako je v případě snahy o rodičovství snahou o vyřešení partnerského vztahu, může být motivem pro svěření dítěte do pěstounské péče snaha o obnovení vychladlých či vážně narušených vztahů.¹⁸⁹

---

¹⁸⁶ ŠKOVIERA, A. Dilemata náhradní výchovy, s. 54.

¹⁸⁷ PAZLAROVÁ, H. Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese, s. 142.

¹⁸⁸ ŠKOVIERA, A. Dilemata náhradní výchovy, s. 55.

¹⁸⁹ ŠKOVIERA, A. Tamtéž, s. 54.

4.3 Očekávání a realita

Adaptace náhradních rodičů na život s přijatým dítětem může být velmi náročná. Náhradní rodiče procházejí dlouhodobým a vyčerpávajícím procesem, který ve většině případů nemohou nijak ovlivnit a který může u náhradních rodičů vyvolávat pocity beznaděje a bezmoci. Pěstouni nemají možnost se na příchod dítěte připravit společným prožíváním těhotenství, které je pevně ohraničené. Oznámení o možnosti převzít dítě do péče přichází náhle a v případě čerstvých pěstounů může být reakcí na tak náhlou změnu až šok či úzkost.¹⁹⁰

Náhradní rodiče se poté musí vyrovnávat i s problémy, které jsou dány nesouladem mezi realitou a idealizovaným očekáváním. Často ani proškolení pěstouni neví, jak by se k dítěti měli chovat, mnoha jeho projevům nerozumí a potřebují radu či oporu. Je důležité si uvědomit, že každé zlepšení stojí mnoho úsilí a bohužel něčeho nelze dosáhnout ani při nejlepší vůli.¹⁹¹

Náhlá změna životního stylu také přispívá k nárůstu nejistoty, protože ve většině případů je dítě v náhradní rodinné péči mnohem mladší než děti přátel pečujících osob. Náročný může být i náhlý odchod ze zaměstnání, který s náhradní rodinnou péčí souvisí. Oproti biologickému rodičovství, kdy je prostor pro přípravu a jasný odchod je převzetí dítěte do pěstounské péče náhlou událostí. Je samozřejmé, že na takto zásadní změnu svého života reaguje i svěřené dítě, zejména pokud je starší a je schopné si uvědomit její význam. Reakce dítěte v této situaci závisí na aktuální vývojové úrovni, na dosavadních zkušenostech s náhradní péčí a také na citlivosti náhradních rodičů.¹⁹²

Z obecného hlediska bývají dle výzkumů představy pěstounů reálné, protože většina z nich má dostatek rodičovských zkušeností s vlastními potomky a ve většině případů nejde o první přijaté dítě. Pěstouni zpravidla berou dítě takové, jaké je, nemívají na ně nepřiměřené nároky a vysoká očekávání. Důvodem je především fakt, že si nepotřebují nic dokázat a nesnaží se stylizovat do role vlastních rodičů.¹⁹³

---

¹⁹⁰ SCHOOLEROVÁ, J. Adopce – vztah založený na slibu, s. 16.

¹⁹¹ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 11.

¹⁹² VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 11.

¹⁹³ VÁGNEROVÁ, M. Rozhovory s náhradními rodiči, s. 87 – 89.

Pro vývoj rodičovských postojů a vztahu k dítěti je zásadní, jakou pro ně má hodnotu, co jim přináší pozitivního a v čem je naopak omezuje. Náhradní rodiče mohou mít různé představy, jejichž naplnění by uspokojilo jejich přání a potřeby, ale to vždy nemusí odpovídat možnostem dítěte. Náhradní rodiče neví, jaké dítě bude, nebo jaké by mohlo být, doufají ale, že žádné komplikace, byť geneticky pravděpodobné, nenastanou.¹⁹⁴

Postoj pěstounů může být také ovlivněn dlouhodobou frustrací z důvodu nemožnosti vychovávat vlastní dítě. Na základě toho mohou mít tendenci investovat do svěřeného dítěte až příliš mnoho. Dítě může být zahlcováno mnoha podněty, ať už se jedná o emoční projevy, hračky či oblečení, snaží se mu vynahradit dřívější strádání. První pocity pěstounů mohou být smíšené, na jedné straně mohou mít radost, jsou v povznesené náladě a současně mohou mít určité obavy.¹⁹⁵

V důsledku nejistoty, dlouhého čekání či náročného průběhu přípravy na příchod dítěte nemusejí být pěstouni schopni plně rozvinout a využít své vrozené rodičovské dispozice. I náhradní rodiče potřebují určitý čas, aby dítě poznali a naučili se v průběhu běžného rodinného života rozlišovat a chápat projevy dítěte, které pro ně mohou být někdy těžko srozumitelné.¹⁹⁶

Důležité je, aby se náhradní rodič snažil při výchově o tzv. intuitivní rodičovství, což znamená citlivost k různým projevům malého dítěte, která se může rozvíjet i u náhradních rodičů, zejména pokud budou mít potřebné informace, budou trpěliví a otevření novým zkušenostem. Dítě si své náhradní rodiče může získat různým způsobem, což souvisí s jejich důvodem pro rozhodnutí přijmout dítě do pěstounské péče. Dle výzkumu dokážou náhradní matky na dítě reagovat stejným způsobem, jako biologický rodič. Vedle odbornosti a znalosti všech možných úskalí musí být pěstoun totiž primárně laskavou a věrohodnou osobou, kterému na dítěti záleží, potrestá ho v případě prohřešku a pochválí ho v případě úspěchu.¹⁹⁷

---

¹⁹⁴ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 12.

¹⁹⁵ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 12.

¹⁹⁶ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 12.

¹⁹⁷ PAPOUŠEK, M. Intuitivní rodičovství, s.81 – 82.

Období nezbytné pro rozvoj rodičovského chování je v případě náhradních rodičů jiné než u rodičů biologických, protože získávají děti různého věku, které se projevují různým způsobem. I oni se s ním musí nejprve s dítětem sžít, porozumět mu, vnímat signály, které mu dítě dává a naučit se s těmito signály zacházet.¹⁹⁸

Tato fáze může trvat různě dlouhou dobu, protože náhradní rodiče i přijaté dítě jsou rozdílnými osobnostmi s různými dispozicemi, odlišnými způsoby prožívání a rozdílnými potřebami. V každém případě by pěstouni měli vědět, že žádné rodičovství se neobejde bez občasných potíží, nejistoty a stavů vyčerpanosti, a že něco takového rozhodně nesvědčí o selhání ve výchově. Do pěstounské péče se přeci jen umisťují děti neosvojitelné, tudíž se musí předpokládat, že jejich výchova pravděpodobně nebude jednoduchá.¹⁹⁹

Náhradní rodiče s nedostatkem zkušeností mohou mít až nereálné představy o výchově přijatého dítěte, často si ani nechtějí připustit, že jim nová role nepřinese pouze radost a naplnění, ale i problémy, s nimiž si vždy nemusí vědět rady. A problémy pravděpodobně nastanou, což se zcela běžně stává i při výchově vlastních dětí. Pro náhradního rodiče může být postupné poznávání přijatého dítěte spojené s pochybnostmi o vlastní kompetentnosti a nemusí si být vždy jistí, zda dělají vše dobře.²⁰⁰

Sžívání se s dítětem může být náročné i pro zkušené pěstouny, kteří nevychovali první dítě, protože se mohou objevit problémy, které jsou pro ně nové a s nimiž se u předcházejících dětí nesetkali. Adaptace na příchod malého dítěte do rodiny však může probíhat i bez problémů, a to zejména v případě, že jsou náhradní rodiče zkušenější, uvědomují si možné komplikace, jsou na tyto komplikace připravení, a také pokud se dítě nijak nápadněji neprojevuje.²⁰¹

---

¹⁹⁸ MATOUŠEK, O. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny, s. 53.

¹⁹⁹ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 13.

²⁰⁰ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 13.

²⁰¹ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 14.

Dle výzkumu rozdíl mezi skutečností a očekáváním nebývá většinou velký, výchovu přijatého dítěte považuje většina z pěstounů za tak obtížnou, jak očekávali. Dle respondentů svěřené dítě přispělo k pochopení skutečného smyslu života pěstouna, k prohloubení rodinných vazeb a k vyjasnění budoucích cílů. Úspěšnost náhradního rodičovství ovlivňuje především samo dítě, na jehož vlastnostech závisí až ze 40 %, biologická rodina ovlivňuje úspěšnost až z 15 %. Významnou zátěž představuje především kumulace problémů a znevýhodnění, s nimiž dítě do rodiny přichází, také i věk, protože starší děti se přizpůsobují hůře.²⁰²

Pro dítě, které přišlo do náhradní rodiny později, případně je stále v kontaktu s biologickými rodiči, je situace náročnější. Takové dítě nemá jistotu, kdo je tou hlavní emoční autoritou, zdrojem bezpečí a vzorem pro napodobení. Náhradní rodič se o dítě stará, poskytuje mu vše, co potřebuje, ale dříve navázaná citová fixace na biologickou matku přetrvává, i když dítěti často neposkytuje nic jiného než vědomí biologické výlučnosti.²⁰³

Takováto situace je pro dítě velmi náročná a je dost těžké se s ní vyrovnat. Dítě si může vlastní matku idealizovat a každodenní život v pěstounské rodině, který je spojen s různými požadavky, může dítě odmítat jako něco cizího, nebo dokonce jako projev nelásky. Dítě v tomto případě nechápe pokyny pěstouna jako výraz zájmu o jeho další rozvoj, ale jen jako omezení. Důvodem je především to, že není ještě dostatečně zralé, aby se dokázalo oprostít od aktuálních nepříjemností, což znamená například plnění povinností, a navíc pro ně není snadné se v takové situaci orientovat.²⁰⁴

Předejít možným problémům ve výchově svěřeného dítěte je možné především díky dostatečné informovanosti a odborné přípravě pěstounů. Důležité je edukovat potencionální pěstouny v tom, že dítě, které jim bude svěřené do péče, bude mít možná mnoho problémů, které nebude možné nikdy vyřešit.²⁰⁵

---

²⁰² VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 15.

²⁰³ BUBLEOVÁ, V. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, s. 7.

²⁰⁴ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 82.

²⁰⁵ CAIRNS, K. Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem, s. 14.

4.4 Manželství a vlastní děti

Přijetí dítěte do péče, navíc pokud se jedná o první dítě, se zcela určitě projeví i změnou vztahu rodičovského páru. Proměna páru nemusí být okamžitá, ani nemusí být hned od počátku zřejmá, ale vždy dojde k tomu, že si pár projde krizovým obdobím, v jehož průběhu se alespoň jeden z partnerů cítí nejistý či nespokojený. Hlavně pro ženy může být rodičovství důležitější než partnerství.²⁰⁶

Zátěž, která z takové změny postoje manželky vyplývá, může být pro manžela stresující. I přesto, že muž rozumově chápe, že malému dítěti je třeba věnovat značnou pozornost, může to být pro něj emočně těžko zvládnutelné. Partner se také může cítit zbytečný a získat pocit, že jeho partnerka svou péčí o dítě přehání. Je však prokázáno, že i za standardních okolností dojde po narození dítěte k mírnému poklesu spokojenosti v manželství.²⁰⁷

Zásadní je, aby s rozhodnutím vzít si dítě do náhradní rodinné péče souhlasili oba rodiče. S rodičovstvím velmi často ubývá pozitivních partnerských zážitků, protože na ně není dostatek času, může také vzrůstat napětí i počet konfliktů, které se týkají zvládnání nových úkolů. Náhradní rodiče mohou být na jedné straně spokojeni, protože dosáhli vytouženého cíle, ale na druhé straně mohou být i zklamaní či vystresovaní, protože si život s dítětem představovali jinak.²⁰⁸

Vzhledem k celkové náročnosti adaptační fáze je proto potřeba věnovat zvýšenou pozornost i případným problémům ve vztahu. Náhradní rodiče sice musí často řešit mnohé problémy, ale i přesto je dle statistiky 90 % z nich se rozhodnutím přijetí dítěte dostatečně spokojeno a většina z nich si také myslí, že přijaté dítě má na jejich rodinu pozitivní vliv. Potencionální stres, který vyplývá z výchovy dítěte, nepovažují za tak velký, i když se samozřejmě čas od času nějaké potíže objeví.²⁰⁹

---

²⁰⁶ KONEČNÁ, H. Jak dál s pěstounskou péčí na přechodnou dobu, s. 63.

²⁰⁷ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 14.

²⁰⁸ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 15.

²⁰⁹ VÁGNEROVÁ, M. Rozhovory s náhradními rodiči, s. 93.

Všechny děti v rodině přijímající dítě do pěstounské péče, by měly být na skutečnost příchodu nového dítěte do rodiny připravovány přiměřeně svému věku a měly by se těšit, ne pouze netrpělivě vyčkávat. Důležité je, aby rodiče dali dětem pocit, že i přes přijetí nového dítěte je mají stále stejně rádi, že nedošlo k žádné změně v jejich vztahu.²¹⁰

Je obecně dané, že soupeření mezi sourozenci je problémem ve všech rodinách, kde je více dětí, ale zejména se objevuje tam, kde jsou nevlastní sourozenci. Vlastní děti se obávají toho, že jejich vlastní rodič bude preferovat nově příchozího a tím bude okraden o náklonnost. Sourozenecká rivalita většinou vychází z pocitu nerovnoprávnosti. Pokud dojde ke konfliktům či hádkám, neměli by rodiče propadat zoufalství. V tomto případě by měly být děti povzbuzovány k tomu, že je dokáží vyřešit samy. Až v případě, kdy konflikt narůstá, musí rodič zasáhnout.²¹¹

Veškeré sourozenecké interakce, dokonce i ty nepřátelské, podporují rozvoj porozumění pocitům a potřebám jiných. Současně také podporují schopnost osvojit si mnohé dovednosti, které budou dítěti užitečné i v jiných situacích. Dítě se naučí, jak reagovat na druhé lidi, aby s nimi mohlo vycházet. Sourozenci bývají spojenci, ale i soupeři, dítě se s nimi totiž musí dělit o rodičovskou pozornost.²¹²

Sourozenecká rivalita bývá tím silnější, čím bližší jsou si sourozenci z hlediska věku a vývojové úrovně. Mladší děti popisují za výhodné, že mají kamarády, se kterými si mohou hrát, naopak starší děti se dostávají do pozice vzoru. Starší biologické děti pěstounů se často stávají pro přijaté děti přitažlivějším vzorem než samotní pěstouni a tím i mocenskou autoritou. Přesto je život se sourozenci obohacující. Pro dítě může být přínosem například i to, že se rodiče příliš nesoustředí jen na jedno dítě, a tudíž je nezatěžují vysokými nároky ani přílišnou péčí. Nikdo nemusí naplnit všechna rodičovská očekávání, protože jsou tu i další děti.²¹³

---

²¹⁰ PAZLAROVÁ, H. Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese, s. 242.

²¹¹ PAZLAROVÁ, H. Tamtéž, s. 246.

²¹² VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 83.

²¹³ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 83.

Děti přicházející do náhradní rodinné péče mohou mít za sebou zkušenost s psychickou deprivací, která se může projevat v jejich chování, a to může být pro biologické děti těžko pochopitelné. Toto chování může v biologických dětech vyvolávat různé reakce, od napodobování, jehož důvodem může být vzbuzení pozornosti rodičů, až po konflikty či stud. Situaci mezi sourozenci někdy komplikuje fakt, že si biologické děti nejsou jisté, zda mohou přijatému dítěti věřit.²¹⁴

I přes všechny zmíněné konflikty a potíže mezi biologickými dětmi a dětmi přijatými je nutné říci, že tyto vztahy mezi sourozenci rozhodně nejsou pravidlem. Ve výzkumech se naopak potvrzuje, že téměř polovina biologických dětí souhlasí s tím, že náhradního sourozence považuje za svého vlastního sourozence a zároveň většina těchto dětí uvádí, že má s přijatým sourozencem dobrý nebo velmi dobrý vztah.²¹⁵

Můžeme konstatovat, že děti, které přicházejí do pěstounské péče velmi brzy přijímají biologické děti pěstounů za své sourozence, i přes to, že biologické děti bývají často o několik let starší. Zároveň i starší biologické děti pěstounů rychle přijímají přijaté děti za vlastní sourozence. To naznačuje, že příbuzenský vztah není podmínkou v navázání hlubokých, pevných a trvalých sourozeneckých vztahů. Na druhou stranu je však potřeba příbuzenský vztah nepodceňovat. Vztahy mezi vlastními sourozenci, kteří do pěstounské rodiny přišli společně, bývají velice stabilní a blízké. Sourozenec je totiž v tomto případě jediným pozůstatkem původní domova a symbolem určité jistoty. Proto je důležité, aby se děti dostaly do jedné rodiny, nebyly rozdělovány a tím nebyly vystavovány stresu z další ztráty.²¹⁶

O tom, jaké vztahy budou mezi přijatými a biologickými dětmi, rozhodují jak samy děti, ale zároveň i rodiče, protože oni svým rozhodnutím mění životní situaci dětí a zároveň je uvádějí do nového rodinného vztahu. Důležité je si uvědomit, že role vlastních dětí pěstounů je pro úspěch pěstounské péče zásadní.²¹⁷

---

²¹⁴ PAZLAROVÁ, H. Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese, s. 246.

²¹⁵ VÁGNEROVÁ, M. Rozhovory s dětmi v náhradní rodinné péči, s. 120 – 123.

²¹⁶ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 83.

²¹⁷ PAZLAROVÁ, H. Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese, s. 69.

5 Vztah mezi pěstounem a dítětem

Rodina je nejdůležitější sociální skupinou, která zásadním způsobem ovlivňuje psychický vývoj dítěte. Nemluvíme pouze jen o přímém výchovném působení rodičů na dítě, ale i o jeho emoční akceptaci a celkovém vztahu, jaký k němu mají. Důležité je uspořádání rodiny a vztahy mezi jejími členy, kteří se vzájemně ovlivňují. Standardní rodina, kde figurují oba rodiče a sourozenci, představuje takové uspořádání, které je pro rozvoj přijatého dítěte optimální.²¹⁸

Rodinné prostředí poskytuje dítěti základní poznatky a zkušenosti, které ovlivní způsob, jakým bude chápat svět, ostatní lidi i sebe sama, a také jak na ně bude reagovat. Jednotliví členové rodiny a vztahy mezi nimi ukazují dítěti, jak funguje lidské společenství. Dítě chování těchto lidí napodobuje, či se s nimi ztotožňuje. Osvojí si zde určitý způsob interpretace různých sociálních signálů a vzorce chování, které jsou rodiči vyžadovány. Také se naučí, jak projevovat své pocity a názory.²¹⁹

Proces vytváření vztahu k náhradním rodičům, respektive pěstounům, může probíhat různým způsobem a může trvat různě dlouho, než dosáhne uspokojivé úrovně. Není jasné, zda existuje senzitivní období, které určí míru úspěšnosti adaptace dítěte, je však jisté, že čím dříve získá dítě novou rodinu, tím je náprava problému snazší. Přímo úměrně době trvání deprivace roste i četnost a trvalost potíží.²²⁰

Vliv délky deprivace a oddálení možnosti navázat uspokojivý vztah se může projevat separačním chováním. V tomto případě to znamená, že se dítě k náhradním rodičům silně citově připoutá a následně není schopné se od nich odpoutat, což limituje jeho další osobnostní rozvoj. Dítě, které nemá dostatečné zkušenosti nebo má naopak mnoho negativních zkušeností, musí nejprve získat jistotu a zorientovat se v chování náhradní rodiny.²²¹

---

²¹⁸ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 18.

²¹⁹ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 19.

²²⁰ ARCHER, C. Dítě v náhradní rodině, s. 42.

²²¹ MATĚJČEK, Z. Psychická deprivace v dětství, s. 69.

Charakter vztahu s rodiči, především s náhradní matkou, představuje základní zkušenost, která ovlivňuje míru důvěry a možnost existence spolehlivé citové vazby s ostatními lidmi. Problematika citového pouta je spojována především s dětmi, které byly zanedbávané či zneužívané, vyrůstaly mimo milující rodinu. Projevy poruchy citové vazby se často objevují u dětí v ústavních zařízeních a dále po příchodu do pěstounských rodin. Právě v rodině s blízkými lidmi se může dítě začít léčit z narušené citové vazby.²²²

Rodinné prostředí ovlivňuje rozvoj mnoha vlastností a schopností dítěte, které zde vyrůstá, protože určuje, co bude oceněno a co bude zavrhnuto. V přístupu k dítěti a v jeho výchově se odráží hodnotový systém rodiny i celková osobnostní úroveň obou rodičů. Rodiče podporují rozvoj těch vlastností a projevů chování, které považují za důležité, a cíleně potlačují ty, které jsou z jejich hlediska nežádoucí.²²³

Dítě je v rodině určitým způsobem formováno, a pokud by toto prostředí nebylo zcela standardní, může dítě ovlivnit nežádoucím způsobem. To se může stát i tehdy, když rodičovské představy nebudou odpovídat možnostem dítěte. Z hlediska působení rodiny na děti jsou velmi významné vlastnosti náhradní rodiny, jako je stabilita, soudržnost, otevřenost a míra začlenění ve společnosti.²²⁴

V náhradní rodině je vazba s rodiči spojená s potřebou blízkosti mnohem důležitější než materiální či vzdělanostní úroveň rodiny. Dítě se zde učí vnímat a rozlišovat citový aspekt rodinných vztahů a chápat způsob fungování vztahů obecně. Pokud rodina nemá všechny žádoucí vlastnosti, nemohou se zde děti dobře rozvíjet. Například nestabilní a nesoudržná rodina se nemůže stát zdrojem jistoty a bezpečí. Rušivě působí i častá změna prostředí, zejména pokud by byla spojena se zásadní změnou životního stylu.²²⁵

---

²²² MATOUŠEK, O. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny, s. 53.

²²³ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 22.

²²⁴ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 22.

²²⁵ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 23.

Při hodnocení vlivu rodinného prostředí je třeba vzít v úvahu, že běžná fungující rodina nabízí dítěti dostatek podnětů pro získání potřebných zkušeností, které dítě využije v souladu se svými genetickými dispozicemi. Nestandardní či přímo patologická rodina, která přijatelné podmínky nevytváří, může vývoj schopností dítěte zdeformovat. Její vliv tedy může být větší než působení standardního prostředí, i tak však závisí na geneticky podmíněné vnímavosti dítěte.²²⁶

Je známé, že děti z jedné sourozenecké skupiny nebývají fyzickým či psychickým týráním postiženy stejně. Některé z nich se s takovou zátěží dokáží vyrovnat lépe než jiné, některé mohou mít naopak vážné následky, což je dáno právě rozdíly v jejich genetickém vybavení.²²⁷

Stabilita rodinného zázemí má pro svěřené dítě velký význam, rozpad rodiny představuje značnou psychickou zátěž. Je silným zásahem světa dítěte, který byl považován za bezpečný a jistý, a proto jej dítě chápalo jako trvalý. Rozpad rodiny ovlivňuje vztah dítěte k jiným lidem, ale i k sobě samému. Každé dítě reaguje na rozchod rodičů na úrovni svého uvažování, emoční zralosti i osobnostních vlastností. Příčinu rozvodu dítě často interpretuje nesprávně a někdy považuje za viníka dokonce samo sebe. Dítě dokonce věří, že rodič odešel, protože se špatně chovalo.²²⁸

Rozpad náhradní rodiny může představovat mnohem větší zátěž. Přijaté děti, které bývají obecně méně sebejisté kvůli svým zkušenostem, jsou vnímavější ke změně domácího prostředí, k vztahům mezi jednotlivými členy rodiny, a mohou na ni reagovat bouřlivěji. Jsou citlivější na novou negativní zkušenost a na změnu, kterou rozpad rodiny přináší. Zcela logicky tuto situaci děti prožívají jako další selhání a důkaz nejistoty, která je provází po celou dobu dosavadního života a přispívá tak k zafixování negativního a podezřavého postoje ke světu.²²⁹

---

²²⁶ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 18.

²²⁷ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 18.

²²⁸ VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie – dětství a dospívání, s. 230.

²²⁹ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 230.

Rodina, ať už vlastní, doplněná nebo náhradní, je přirozenější sociální skupinou než prostředí instituce, jako je například dětský domov, od něhož se liší v několika aspektech, které jsou pro rozvoj dětské osobnosti dost podstatné. Prvním z nich je fakt, že jednotliví členové rodiny v rámci rodinného soužití vzájemně uspokojují své psychické potřeby.²³⁰

Důležité je říci, že dítě přijímá za své rodiče ty osoby, které se k němu chovají mateřsky či otcovsky. I přesto, že je dítě v pěstounské péči edukováno o vlastních biologických rodičích, emociálně je dítě k pěstounům připoutáno stejně silným citovým poutem, jako k vlastním rodičům. Domov znamená pro dítě místo, kde se cítí bezpečně a má pocit jistoty. Pokud je dítěti projevován v náhradní rodině dostatek citu a je mu dán pocit bezpečí, bude považovat svou náhradní rodinu za své útočiště.²³¹

Rodiče naplňuje život s dětmi, protože jim poskytují mnoho podnětů, a naopak rodiče poskytují dětem to, co je potřeba pro jejich spokojenost a dostatečný rozvoj. Dalším aspektem je také trvalost a spolehlivost citových vztahů, která se projevuje sdílením života a potřebou blízkosti, včetně tělesného kontaktu. Vzájemná vázanost všech členů rodiny je považována za stálou a nezaměnitelnou. Rodina žije společný život, je důležité si i uvědomit své minulé příběhy pro rozvoj budoucnosti, v níž se s každým z jejích členů počítá.²³²

V rodině není oddělen život rodičů a dětí, společně prožívají radosti a zklamání a každému záleží na spokojenosti ostatních. Všichni členové rodiny jsou součástí identity ostatních, ať už jde o rodiče nebo dítě. Rodič není nezaujatým pečovatelem či vychovatelem, který plní dané úkoly, ale je především klíčovou osobou pro rozvoj dítěte, které je k němu citově připoutáno. Prožívá jej jako něco osobně důležitého a podle toho i reaguje. Ani v průběhu času, kdy děti dospívají a rodiče stárnou, se nemění vzájemné vazby mezi rodiči a dětmi.²³³

---

²³⁰ MATĚJČEK, Z. O rodině vlastní, nevlastní a náhradní, s. 16.

²³¹ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 21.

²³² VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 23.

²³³ VÁGNEROVÁ, M. Tamtéž, s. 24.

5.1 Úskalí pěstounského vztahu

Existuje mnoho možných úskalí, ve kterých se mohou pěstouni ocitnout, a to jak ze strany dítěte, biologických rodičů či ze strany rodiny pěstounů. Velkým rizikem také mohou být přehnaná a nereálná očekávání pěstounů od přijatého dítěte. Pěstouni musí být detailně připraveni na přijetí nového člena rodiny, na druhé straně však musí brát ohledy na svou rodinu a věnovat se jí stejně jako přijatému dítěti. Pěstoun musí vlastní děti na příchod nového člena připravit, seznámit s plánem a vytvořit hranice a rituály, které bude dodržovat celá rodina.²³⁴

Na příchod nového člena rodiny je nutné připravit i ostatní členy rodiny, jako jsou prarodiče a jiní příbuzní. Protože pohled okolí pěstouna může být různý, je nutné počítat s odmítavým postojem okolním lidí. Existují osoby, které přijetí dítěte do péče plně chápou a rodinu podporují, na druhé straně se však mohou objevit i osoby, které toto rozhodnutí nechápou a odmítají.²³⁵

I přes dokonalou připravenost může být náhradní rodič prvním setkáním s dítětem zaskočen či překvapen. Přijímané dítě sice na pohled může vypadat zdravě, zdravě však být nemusí. Mohou prožívat obrovské zoufalství či opuštěnost. Výjimkou není alarmující chování dítěte, jako je trhání vlasů, škrábání kůže, kousání, pomočování či noční děsy. Opačným, ale stejně závažným chováním může být i nedostatek emocí, jako je absence pláče nebo smíchu.²³⁶

Vedle psychických problémů mívají svěřené děti i výchovné problémy. Projevuje se to afektivním chováním, sebepoškozováním, či lhaním. Mnoho z těchto dětí v budoucnosti také sklouzává k závislostnímu chování, a to především z důvodu absence závislosti na matku. Výchova těchto dětí je velmi náročná a neobejde se bez odborné pomoci. Do pěstounské péče se dostávají děti s postižením, s nimiž je však zásadní komunikovat jako se zdravými.²³⁷

---

²³⁴ VÁGNEROVÁ, M. Rozhovory s náhradními rodiči, s. 124.

²³⁵ ZEZULOVÁ, D. Pěstounská péče a adopce, s. 33.

²³⁶ ZEZULOVÁ, D. Tamtéž, s. 21.

²³⁷ VÁGNEROVÁ, M. Rozhovory s náhradními rodiči, s. 112 – 114.

Dalším možným úskalím také může být přijímání dětí v období puberty, kdy se právě nejvíce projevují poruchy chování. V období puberty se přijaté děti také začínají nejvíce zajímat o svou biologickou rodinu, chtějí nalézt své kořeny a zjistit kam patří. V případě bránění ve snaze nalézt informace o své rodině může dojít u dítěte k rozvoji vážných psychickým problémům.²³⁸

Adaptace dítěte na nové prostředí v rodině je velmi náročná. Rozdílem je také to, zda je pěstoun již rodičem či ne. Pro oba tyto případy je ale velmi těžké přijatému dítěti vysvětlit, že i přes citové pouto není jeho rodičem. Přijaté děti také mohou mít mnoho otázek, na které rozhodně není snadné odpovídat. Mnoho věcí tyto děti neznají a je zásadní jim to trpělivě vysvětlit, i když se dané věci mohou zdát automatické a jasné. Klíčové je stanovení praktických a konkrétních postupů, jako například to, jak bude dítě náhradní rodiče oslovovat.²³⁹

Další problémy mohou vyvstat mezi přijatým a vlastním dítětem. Rivalita mezi sourozenci je normální, nesmí však překročit určitou mez. Pozici svěřených dětí je nutné usměrnit stejně jako postoj dětí vlastních. Přijaté dítě může mít problém i s jinými vrstevníky, a to především ve škole. Škola je pro dítě důležitým prostředím, je zásadní proto zvolit školu, která má ideálně méně žáků a je tím dítěti věnována dostatečná pozornost. Někdy má pěstoun tendence přeceňovat své síly a snaží se dítěti pomoci tak intenzivně, že může dojít až k takovému vyčerpání, že dítěti pomoc již není schopný. Je důležité si uvědomit, že vynaložené úsilí nemusí mít vždy očekávaný úspěch a projevy vděčnosti ze strany dítěte.²⁴⁰

Jak bylo uvedeno, pěstouni i děti mají v pěstounské péči určité specifické charakteristiky. Jakékoliv jednání s dítětem, výchovný styl pěstouna, podpora a uvědomění si své role je prokazatelně mnohem důležitější než naplnění materiálních potřeb přijatého dítěte.²⁴¹

---

²³⁸ KOVAŘÍK, J. Náhradní rodinná péče v praxi, s. 77.

²³⁹ VÁGNEROVÁ, M. Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči, s. 11.

²⁴⁰ ZEZULOVÁ, D. Pěstounská péče a adopce, s. 59.

²⁴¹ PURVIS, K. Dítě v nové rodině, s. 154.

5.1.1 Kontakt s biologickou rodinou

Jako největší riziko pěstounského vztahu shledává většina pěstounů v kontaktu s biologickými rodiči svěřeného dítěte. Velká část dětí si při přijetí do pěstounské péče na svou původní rodinu pamatuje, častokrát na ně mají také kontakt. Pěstoun má ze zákona povinnost dítěti umožnit kontakt s biologickou rodinou.²⁴²

Velmi nebezpečným je období dospívání svěřeného dítěte. V té době dochází u dítěte k formování identity, dítě se snaží získat co nejvíce informací o svých biologických příbuzných a genetických informací. Pro děti je zpracování minulosti velmi bolestivé, zvláště v případě, že se dozví o své rodině negativní informace. Pro mnoho dětí v pěstounské péči znamená kontakt s biologickým rodičem psychologické problémy či regresi na nižší vývojovou úroveň. Pro pěstouny bývá často velmi těžké se vyrovnat s tím, že musí prohlubovat vztah dítěte s rodičem, který mu v minulosti ubližoval. Musí však odložit vlastní pocity, a nejen že se o biologických rodičích musí vyjadřovat s úctou, musí také rodičům poskytnout všechny informace o dítěti, o které si požádají.²⁴³

V případě, že kontakt dítěte s biologickým rodičem významně narušuje vývoj dítěte, může pěstoun požádat o omezení styku. Pěstoun se tak dostává do obtížné situace a musí si uvědomit, že následky jeho rozhodnutí ovlivní mnoho lidí. Nastávají však situace, kdy navázání kontaktu dítěte s biologickým rodičem není v nejlepším zájmu dítěte. Často se stává, že je kontakt dítěte s biologickým rodičem natolik zničující, že je nutné omezit možnost styku v zájmu dítěte.²⁴⁴

Na druhou stranu se pěstouni také dostávají do situací, kdy má svěřené dítě o kontakt s biologickým rodičem zájem, ten však o to nestojí. V důsledku toho dítě prochází nejen těžkou frustrací, může také trpět pocity méněcennosti z odmítnutí. V těchto náročných situacích musí být pěstoun odborníkem, který dítěti situaci vysvětlí, aniž by mu zatajoval informace či lhal, a současně mu poskytne emoční podporu a pokusí se tak odvrátit psychické problémy.²⁴⁵

---

²⁴² BUBLEOVÁ, V. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, s. 9.

²⁴³ KOVAŘÍK, J. Náhradní rodinná péče v praxi, s. 75.

²⁴⁴ BUBLEOVÁ, V. Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka, s. 22.

²⁴⁵ ŠKOVIERA, A. Dilemata náhradní výchovy, s. 129.

5.2 Chyby pěstounů

U pěstounských dětí obecně platí, že s narůstajícím množstvím konfliktů s náhradním rodičem narůstají poruchy chování dítěte. Pokud náhradní rodič ve své roli selhává, má to katastrofický účinek na osobnost dítěte. Pokud pěstoun staví dítě do pozice objektu, materiálu či prostředku, zabíjí tím jakoukoliv možnost na důvěrný vztah a utvrzuje to dítě v podřízené roli. Dalším problémem může být situace, když dojde k procitnutí pěstouna od nereálných očekávání. Pěstoun v té chvíli začne dítě považovat za překážku ohrožující jeho kariéru, osobní život a záliby. Dítě tím začne mít pocit hrozby a zátěže a pouze to posiluje jeho negativistické sebepojetí.²⁴⁶

Opačným problémem může být i přehnaná péče o svěřené dítě. Pěstoun v také chvíli dítěti ve všem vyhoví, splní jakékoliv přání a poskytne mu nespočet materiálních dárků. Dítě má v té chvíli nadřizenou roli, pěstoun se nechává dítětem ovládat. V důsledku toho dítě pak neumí nést zodpovědnost, neumí přijímat své omyly a chyby. Také může dojít k tomu, že se dítě stane kompenzací pěstounových nedostatků a komplexů. Svěřené dítě se tak stává nástrojem pro realizaci cílů pěstouna, které však ono samo nechce nebo neumí přijmout za vlastní cíle.²⁴⁷

I přes počáteční potenciál se může stát, že náročná výchova svěřeného dítěte, jehož psychický stav ani vztah s pěstounem se nemění, způsobí vyhoření osobnosti pěstouna. V důsledku toho přistupuje pěstoun k výchově stereotypně. Tím redukuje a omezuje bohatost projevů a potenciálu dítěte. Náhradní rodič ve vztahu k dítěti řeší pouze to, co mu vyhovuje a co se ho týká, a to bez ohledu na zájmy dítěte.²⁴⁸

S ohledem na výše zmíněné chyby a následné problémy je významným faktorem sebereflexe náhradního rodiče. Náhradní péče a výchova svěřeného dítěte je úkol náročný a není pro každého. I ten sebelepší pěstoun s nejlepšími úmysly může ve své roli selhat. Důležité je si to přiznat, požádat o pomoc, případně náhradní rodinnou péči ukončit.²⁴⁹

---

²⁴⁶ ZEZULOVÁ, D. Pěstounská péče a adopce, s. 154 – 155.

²⁴⁷ MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče, s. 120.

²⁴⁸ ZEZULOVÁ, D. Pěstounská péče a adopce, s. 127 – 128.

²⁴⁹ MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče, s. 12.

5.3 Zásady pěstounského vztahu

Můžeme definovat určité zásady, které eliminují vznik problémů ve výchově pěstounských dětí, a které podporují prohloubení vztahu mezi pěstounem a dítětem a vzájemné porozumění.²⁵⁰

V první řadě musí pěstoun přijmout své náhradní rodičovství se vším všudy, rozvíjet ho a vytvořit pro dítě prostředí skutečného domova, ve kterém budou naplňovány základní psychické potřeby dítěte, především pocit bezpečí a jistoty. Náhradní rodič by si měl totiž uvědomit, že zpravidla každé přijaté dítě má za sebou životní ztrátu, která může a s největší pravděpodobností i bude narušovat stabilitu jeho náhradního rodinné prostředí.²⁵¹

Pěstoun by měl především pracovat sám na sobě. Nedočkavost, nedostatečná trpělivost či emocionální výkyvy mohou v dítěti vzbudit obranné tendence a tím zabránit vzniku citového vztahu. Například snaha o potlačení provokace dítěte, což je především projevem nejistoty a bezradnosti, by mohla napáchat více škod než užitku. Vedle role vztahu mezi dítětem a pěstounem je také velmi důležitá role náhradních prarodičů. Pro přijaté děti je prvotní kontakt s pěstouny velmi náročný a prarodiče bývají pro dítě přirozenější a snazší je přijmout. Proto je zásadní, aby náhradní rodiče do svého rozhodnutí zahrnuli i širší rodinu.²⁵²

Velmi nebezpečnou věcí ve vztahu mezi dítětem a náhradním rodičem je zatajování pravdy. Pravda by měla být stavební kostkou pěstounského vztahu, protože s pravdou se rozvíjí důvěřivý vztah a dítě je schopné se se svou situací lépe vyrovnat. Náhradní rodina by se také neměla bát být otevřená vůči okolnímu světu. Určitě se naleznou osoby, které budou kritizovat náhradní společenství, bohužel to k tomuto institutu patří. Důležité je umět přiměřeně zpracovat tyto vnější vlivy, a tím dát i přijatému dítěti návod zvládnout potencionální problémy mezi vrstevníky.²⁵³

---

²⁵⁰ MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče, s. 93.

²⁵¹ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 128.

²⁵² ARCHER, C. Dítě v náhradní rodině, s. 36.

²⁵³ MATĚJČEK, Z. Osvojení a pěstounská péče, s. 106.

V otázce vzájemného vztahu je potřeba si také pamatovat, že dítěti musí pěstoun mnoho věcí vysvětlovat, a to opakovaně a podrobně. S citlivým přístupem by se měl pěstoun také snažit klást dítěti otázky a zajímat se o něj, nečekat pouze, až dítě přijde samo. Přijaté dítě s sebou nese určitou genetickou výbavu, kterou není možné potlačit, pěstoun se měl ale snažit využít ji k osobnostnímu rozvoji a porozumění dítěte. Pěstoun by měl vždy počítat s horším a lepším se nechat překvapit. Není vhodné být přehnaně optimistický a ukvapeně podléhat svým ideálním představám. Mohlo by to totiž vést ke zklamání, až ke krachu osobního vztahu.²⁵⁴

Dalším zásadním bodem je, aby pěstoun přes veškerá negativa mluvil o biologických rodičích dítěte jen kladně. Nesmí se u dítěte snažit vzbudit falešný pocit vděčnosti za to, že mu pomohl od utrpení v původní rodině. Pokud totiž dítě vnímá, že pěstoun nemá rád jeho biologické rodiče, nemůže si být jisté tím, že má rád jeho. Obecně tedy platí, že čím více pochopení a lásky pro biologické rodiče, tím více lásky a pochopení pro něj.²⁵⁵

Pokud se objeví náznak spolupráce a ochoty dítěte, měl by pěstoun toto chování podnítit a svou citovou odezvou oplátit. Na druhé straně je důležité dát dítěti volnost a samostatnost. Dítě, které je přílišně omezováno a stísněno, může mít pocit, že je jeho přítomnost původcem zavedení nového režimu. Přitom by však nevlastní rodič měl dbát na to, aby využil každého náznaku ochoty dítěte ke spolupráci a každého jeho pokusu o pozitivní citový kontakt. Takovou ochotu dítěte podchytíme svou ochotou a vstřícností a svou citovou odezvou.²⁵⁶

Poslední zásada spočívá v tom, že čím méně okázalosti, tím lépe. Pěstoun by se neměl snažit do ničeho stylizovat, neměl by přehánět, předstírat a také nekupovat si dítě materiálními dárky. Jednoduše by měl být náhradní rodič sám sebou, dítě přijmout, pokud možno přirozeně, snažit se s ním jednat narovinu, ale citlivě. Základním principem je fakt, že v rodinném vztahu by měla být rovina citlivého a láskyplného vztahu postavena nad pouhou soudní spravedlnost.²⁵⁷

---

²⁵⁴ MATĚJČEK, Z. Náhradní rodinná péče, s. 94 – 96.

²⁵⁵ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 97.

²⁵⁶ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 90.

²⁵⁷ MATĚJČEK, Z. Tamtéž, s. 91.

Velmi důležité je, aby pěstoun neotálel a nesnažil se čekat s řešením problému. V případě váhání se totiž zakořeněné návyky dítěte jen prohlubují. Nejlepším nástrojem náhradního rodiče je empatie. Pomocí dostatku citu může pěstoun nahlédnout do srdce dítěte a rozpoznat jeho zranění a strach, který je primárním pocitem dítěte při příchodu do nové rodiny. Dítě prožívá velký strach z opuštění, hladu, z neznámého prostředí a z ublížení.²⁵⁸

Pěstoun by se měl snažit pomocí soucitu pochopit, že dítě není cíleně vzdorovité nebo agresivní, ale jednoduše se nedokáže chovat jinak z důvodu svého omezeného sociálního chápání. Náhradní rodič by měl být tolerantní k tomu, že dítě neustále něco chce, nebo nerozumí věcem, které nám připadají jasné a samozřejmé. Mnoho dětí nebylo ani zvyklé jíst u jídelního stolu, za to je však náhradní rodiče nemohou trestat ani se na ně zlobit.²⁵⁹

Stěžejní je také schopnost dítěti odpustit, když s rodičem manipuluje, protože v původní rodině byla manipulace pro dítě naučenou technikou pro přežití. Děti přijaté do pěstounské péče si ve svém nitru přejí uspět a chtějí dělat věci správně, pouze nevědí, jak toho dosáhnout. Proto je údělem pěstouna dítě nasměrovat správným směrem a ukázat mu žádoucí vzorce chování. Základním pravidlem pro pěstouna je také nebrat si chování dítěte osobně. Problémové chování se totiž často jeví jako osobní útok. Musíme si však uvědomit, že traumata, kterými si tyto děti prošly, sice nejsou vidět, ale jsou v dětské psychice hluboce zakořeněná.²⁶⁰

I přesto, že má náhradní rodič velmi těžký úkol, je dobré se dívat na věc tak, že je připraven společně s dítětem vyřešit všechny problémy, které přijdou. Tím pěstoun dítěti potvrzuje své pevné spojení a neohroženost. Důležitý je dostatek sebevědomí pěstouna a pozitivní myšlení.²⁶¹

---

²⁵⁸ CAIRNS, K. Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem, s. 132.

²⁵⁹ PURVIS, K. Dítě v nové rodině, s. 17.

²⁶⁰ PURVIS, K. Tamtéž, s. 17.

²⁶¹ PURVIS, K. Tamtéž, s. 18.

Dalším klíčovým bodem je respekt. Pěstoun musí respektovat potřeby dítěte, i když se mohou zdát nepochopitelné či nesmyslné. Děti v náhradní péči často nemají ani představu o morálních hodnotách, ze kterých by odvodily, že chování, které dělají, jako je ubližování ostatním, je špatné. Proto je v případě nepřijatelného chování zásadní netrestat, neodmítat ani neuplácet. Pěstoun by měl v klidu poukázat na špatnost a následky daného chování a ukázat dítěti, jak může svých cílů dosáhnout žádoucím a vhodným způsobem a pochválit dítě, že si daný způsob pro příště zvolilo. Pozitivní zpětná vazba je stěžejní pro to, aby dítě žádoucí chování opakovalo a následně si ho vštíplilo.²⁶²

Pěstoun musí být osobou, která dítě podporuje, chrání a ukazuje mu, jak napravovat své chyby. Aby k tomu došlo, musí pěstoun v počátku pozorovat drobnosti a zvláštnosti chování dítěte. Tak je možné získat většinu zásadních informací, které nám dítě nedokáže říci přímo. Nejlepším způsobem, jak informace od dítěte získat, je také hra. Pomocí hry je možné rozpoznat mnoho dalších klíčových projevů a současně i navázat s dítětem hlubší vztah, protože se jedná o společné prožívání okamžiku.²⁶³

Vzhledem ke složité a často i velmi negativní minulosti dítěte je pěstoun tou osobou, která musí za dítě hledat to nejlepší řešení. Náhradní rodič musí vyvinout velké úsilí, aby zjistil, co dítě potřebuje dohnat či zlepšit a musí se snažit pomoci dítěti osvojit si dovednosti, které ve svém životě bude potřebovat.²⁶⁴

Svěřené dítě se pravděpodobně bude chovat manipulativně, sebevědomě a možná i agresivně. Pokud však pěstoun vytrvá, vyvaruje se kritice a negativnímu přístupu, chování dítěte se postupně změní a na konci té dlouhé cesty bude pěstounovi možná i vděčné. Náhradní rodina by měla dítěti poskytnout bezpečný přístav, který nutně potřebuje.²⁶⁵

---

²⁶² PURVIS, K. Dítě v nové rodině, s. 19.

²⁶³ PURVIS, K. Tamtéž, s. 19.

²⁶⁴ ARCHER, C. Dítě v náhradní rodině, s. 32.

²⁶⁵ PURVIS, K. Dítě v nové rodině, s. 41.

5.3.1 Pocit bezpečí

Dítě přicházející do pěstounské péče prožívá nejčastěji strach, obavy a pocit beznaděje. Náhradní rodič by měl dítěti pomáhat cítit se v bezpečí. Jen s pocitem bezpečí je možné navázat vztah založený na důvěře a rozvinout tak citové vazby. Děti, které se cítí v bezpečí, jsou pak schopné odvrátit následky psychické deprivace či poruch chování.²⁶⁶

V jakékoliv činnosti by měl pěstoun dítěti pomáhat zbavit se strachu a dávat jim najevo, že se nachází v bezpečném prostředí. Důležité je dát si pozor na to, aby se traumatizované dítě nedostalo do situace, ve které by si mohlo připadat zahnané do kouta a ohrožené. Pěstoun si musí také uvědomit, že u dítěte, kterému někdo ublížil, mohou být i dobře míněná gesta velmi nebezpečná. Dítě, kterému v minulosti fyzicky ubližovali, si může i přátelské gesto špatně vyložit jako hrozbu. I letmé pohlazení po vlasech může u dítěte vyvolat záchvat. Stejně tak položení rukou na ramen dívce, která byla ve své primární rodině zneužita, může vyvolat vzpomínky a spustit tak negativní chování. Je tedy důležité uvědomovat si a respektovat vždy tělesné hranice.²⁶⁷

Dítěti je tedy nutné poskytovat stálou péči tak, aby si dítě odneslo zásadní pocit toho, že je náhradní rodič důvěryhodný a bude dítě chránit a starat se o jeho potřeby. Současně je také dobré vstupovat s dítětem do laskavých interakcí, které dítěti řeknou, že se pečující osoby nemusí bát a je pro náhradní rodinou chtěnou osobou. Stejně tak by měl pěstoun reagovat na dítě takovým způsobem, aby si utvořilo představu, že jsou jeho pocity chápány a nejsou lhostejné.²⁶⁸

Důvěru dítěte získá náhradní rodič tedy tím, že bude dítěti stále projevovat emocionální náklonnost a laskavost. Dalším stěžejním úkolem je také pozitivně emocionálně reagovat a dítě často chválit. V závěru musí být pěstoun pozorný a klidně reagovat na chování svěřeného dítěte.²⁶⁹

---

²⁶⁶ PURVIS, K. Dítě v nové rodině, s. 77.

²⁶⁷ PURVIS, K. Tamtéž, s. 68.

²⁶⁸ PURVIS, K. Tamtéž, s. 59.

²⁶⁹ CAIRNS, K. Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem, s. 131.

Diskuze

Cílem této práce bylo rozebrání psychologických aspektů pěstounské péče, které jsou zde vnímány především jako hlediska pěstounského vztahu a jeho dopady na svěřené dítě a pěstouna. Záměrem bylo také zhodnocení a popsání možných úskalí ve vztahu mezi svěřeným dítětem a pečující osobou.

Matějček ve svých publikacích zdůrazňuje především psychické potřeby, jak dítěte, tak i pěstouna. Akcentuje především znalost sama sebe, protože jen ten, kdo zná dokonale sám sebe, může dokonale poznat i ostatní. Aspekty pěstounské péče staví autor právě především na poznání sama sebe a uspokojení psychických potřeb. Psychická deprivace je dle Matějčka velmi častým problémem, který narušuje rozvoj pěstounského vztahu a kterou by měl pěstoun znát pro adekvátní pomoc dítěti. Dle autora je smyslem pěstounské péče uspokojení psychických potřeb obou aktérů a zároveň maximální otevřenost a upřímnost jak k ostatním, tak i k sobě samému.²⁷⁰

Purvis ve své publikaci zaměřuje svou pozornost především na dítě svěřené do péče. Zmiňuje mnoho úskalí, jako jsou poruchy chování, či poruchy smyslových vjemů, které označuje za traumata vzniklá z rodinného prostředí, které je však možné vhodnou výchovou odbourat. Místo psychických potřeb či důležitosti odborné znalosti zmiňuje dva ústřední pojmy, a to soucit a úcta. Dle Purvis by měl každý náhradní rodič k dítěti přistupovat jako k jakémukoliv jinému dítěti. Autorka se snaží vyzdvihnout především lidskost v péči o dítě bez přemýšlení, zda a jaké problémy dítě má. Smyslem pěstounského vztahu je dle Purvis především přirozenost. Přirozená výchova, laskavost a empatický přístup je dle autorky zásadním činitelem v úspěšnosti pěstounského vztahu.²⁷¹

Škoviera se oproti ostatním autorům zaměřuje na pěstouna. Dle autora je důležitá především osobnost pěstouna. Snaží se demonstrovat, že i přesto, že může mít dítě mnoho problémů, odvíjí se pěstounský vztah ve velké míře od pěstouna. V první řadě je dle Škoviera velmi důležité rozpoznat motivaci pěstouna.²⁷²

---

²⁷⁰ Matějček, Zdeněk. Osvojení a pěstounská péče, Psychická deprivace v dětství.

²⁷¹ Purvis, Karyn. Dítě v nové rodině.

²⁷² Škoviera, Albín. Dilemata náhradní výchovy.

Je zásadní odhalit případné nevhodné motivace pro zabránění problémům již v počátku. Autor se také věnuje otazníku, zda má být pěstoun spíše lidským či odborným přítelem. Pěstoun by měl být hlavním činitelem, který ukáže, zda je pěstounský vztah úspěšný či nikoliv.²⁷³

Zásadní a ústřední pojem, ve kterém se všichni autoři shodují, že především bezvýhradné přijetí dítěte takového, jaké je. Pěstoun by se neměl snažit o vyléčení dítěte, ale o pomoc dítěti v nalezení sama sebe a respektování toho, jaké dítěte je, se všemi jeho vlastnostmi a zvláštnostmi. Za pozitivní dopady pěstounské péče můžeme označit stav spokojenosti pěstouna i dítěte. Dle všech autorů je právě smyslem pěstounského vztahu ukázat dítěti, že může být spokojeno samo se sebou, tak aby mohlo vést spokojený život.

Mohu říci, že s tímto výrokem nejen že plně souhlasím, ale stejně tak vyplývá z práce. Pěstounský vztah je sice oboustranným vztahem, nicméně by měl být v popředí vždy zájem dítěte. A v tom se všichni autoři taktéž shodují. I přes několik rozdílných myšlenek je smyslem všech publikací různých autorů upřímnost a otevřenost, která může předejít mnoha problémům či zmírnit již vzniklé.

Z odborné literatury tudíž vyplývá, že nelze zobecnit, zda má pěstounská péče, potažmo pěstounský vztah, pozitivní nebo negativní dopad na pěstouna a dítě. Pěstounská péče je založená na vztahu mezi pečující osobou a svěřeným dítětem. Můžeme říci, že úspěšnost pěstounské péče se odvíjí od mnoha proměnných. Mezi tyto proměnné můžeme zařadit především úroveň psychické deprivace u dítěte na jedné straně, a hloubku motivace u pěstouna na straně druhé. Pěstounský vztah je tedy ovlivňován psychickým stavem dítěte, psychickým stavem pěstouna, dětmi a příbuznými pěstouna a biologickými rodiči dítěte.

Závěrem můžeme říci, že pěstounský vztah má takový dopad, jaký vliv mají jednotliví aktéři. Aby byl tento dopad pozitivní, je zásadním faktorem úsilí. V případě oboustranného úsilí, a to i přes mnoho jiných proměnných a překážek, může být pěstounská péče pro obě strany přínosným a nádherným prožitkem, který si všichni odnášejí do své budoucnosti.

---

²⁷³ Škoviera, Albín. Dilemata náhradní výchovy.

Závěr

Problematika pěstounské péče je v současné době velmi diskutovaným tématem. Protože však většina otázek směřuje k odměnám či jiným formálním bodům pěstounské péče, pokusila jsem se v této diplomové práci definovat a poukázat na emocionální a psychologickou stránku pěstounské péče. Důvodem je především to, že formální průběh je lehce dostupný a zjistitelný pohled na institut pěstounské péče. O tom, jak pěstounská péče funguje z teoretického hlediska je obeznámen každý pěstoun. Žádný však neví, jak bude pěstounská péče probíhat v praxi. Smyslem této práce proto bylo zmínit nejen přínosy, ale i možné problémy a úskalí, které by pěstoun měl znát a umět řešit nejen pro štěstí a spokojenost dítěte svěřeného do péče, ale také pro vlastní naplnění, jež je klíčové pro úspěšnost celého pěstounského vztahu.

Pěstounská péče je v obecném povědomí pouze jako institut pro pomoc dětem, které nemohou nadále vyrůstat ve své biologické rodině. To, co je však důležité zmínit, je především fakt, že se nejedná o prostředek pro realizaci osobních potřeb osob toužících po dítěti, nebo toužících po společenském uznání. Vždy by měla pěstounská péče vycházet z nejlepšího zájmu dítěte bez jakýkoliv osobních či zjištěných zájmů. Na pěstounskou péči by se také nemělo nahlížet jako na institut, ale jako na poslání, a to poslání náročné a celoživotní. Mnoho pečujících osob si neuvědomuje důsledky, které s sebou rozhodnutí o přijetí do pěstounské péče přináší. Pěstounská péče je vztahem plným mnoho úskalí, ale také jde o nádherný a úžasný prožitek vzájemné sounáležitosti, důvěry a citového pouta.

Velkou možností rozvoje pěstounské péče shledávám především v přípravě a výběru vhodných pěstounů. Domnívám se, že na výběru kvalitních a odborných pečujících osob, velmi záleží. V případě, že se pěstounem stane osoba, která buďto nemá potřebné předpoklady k výchově či se za motivaci k přijetí dítěte schovávají osobní potřeby, může dojít k selhání pěstounské péče a následně i možnému ublížení již ohroženého dítěte.

Dalším poznatkem vyplývajícím z této diplomové práce je také to, že na dítě v pěstounské péči je často pohlíženo jako na problém, který je nutné vyřešit, nebo jako na poškozený stroj, který je nutné opravit. Stěžejní je si však uvědomit, že dítě umístované do náhradní rodinné péče je plnohodnotná osobnost se svými potřebami, které stejně jako každé dítě potřebuje naplnit. Tomuto dítěti by měla být poskytnuta opora, ale současně by mělo být přijímáno takové jaké je, tedy jedinečné a originální.

Bezvýhradné přijetí je jedním ze zásadních faktorů, které velmi pozitivně vyvíjejí pěstounský vztah. Základem pěstounského vztahu, stejně jako všech ostatních vztahů by měl být především cit. Cit, empatie, laskavost a pokora. Hovoříme o něčem, co není v dnešní době samozřejmé či moderní, je však stěžejní pro zdravý a kvalitní vývoj dítěte. Jen dítě, kterému je dáván dostatek těchto citů, může tyto city opětovat a tím se zdravě rozvíjet a vést stejný vztah v dospělém životě. V pěstounské péči také platí tvrzení, že děti jsou naše budoucnost. Pěstoun by tak měl k tomuto vztahu přistupovat a předat dítěti vše dobré, co chce, aby dítě předalo dál dalším generacím.

Je nutné zmínit také to, že ne vždy je pěstounská péče úspěšná. Ne vždy je možné dítěti dostatečně pomoci, ať už z důvodu krátkého trvání pěstounské péče či z důvodu hlubokého traumatu dítěte. Ne vždy se stane, že dítě odcházející z pěstounské péče vede normální, kvalitní a společensky přijatelný život. Ze statistického hlediska naopak můžeme říci, že mnoho dětí opouštějící pěstounskou péči sklouzne ke kriminální činnosti. Co však ve statistice ani v žádné odborné publikaci nenajdeme, je právě prožívání daného jedince a jeho vlastní vzpomínky na pěstounskou péči.

Pěstounský vztah je založen na interakci mezi dítětem a pěstounem, jedná se o intimní a soukromý vztah. Samotný vztah ovlivňuje mnoho proměnných, ať už ze strany pěstouna nebo dítěte. To, co si však pěstoun i dítě z pěstounské péče odnáší, je především niterný pocit, pocit prožitého vztahu, který byl výjimečný a unikátní. A to je věc, kterou nezmapuje žádná publikace, ale vychází z praktického poznání pěstounské péče.

Seznam použitých zdrojů

ARCHER, Caroline, 2001. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál. 119 s. ISBN 80-7178-578-4.

BOWLBY, John, 1997. *Attachment and loss*. Vintage Publishing. 448 s. ISBN 978-0712-67-471-3.

BUBLEOVÁ, Věduna et al., 2014. *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 261 s. ISBN 978-80-87455-25-8.

BUBLEOVÁ, Věduna et al., 2014. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 68 s. ISBN 978-80-87455-19-7.

BURIÁNOVÁ, Veronika, 2017. *Vybrané výzkumy a poznatky o vlivu rané institucionální výchovy na vývoj dítěte*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 45 s.

CAIRNS, Kate, 2013. *Bezpečná vazba mezi náhradními rodiči a dítětem: traumata v raném vztahu a psychická odolnost*. Praha: Portál. 184 s. ISBN 978-80-262-0370-4.

GABRIEL, Zbyněk, NOVÁK, Tomáš, 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada. 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.

HORT, Vladimír, 2000. *Dětská a adolescentní psychiatrie*. Praha: Portál. 496 s. ISBN 80-7178-472-9.

KIM, Paul, K.H., 2000. *Therapeutic Parenting: How to raise an emotionally healthy child*. Hopewell Publishing. 214 s. ISBN 978-0970-6820-00.

KONEČNÁ, Hana, 2010. *Monitoring příprav na náhradní rodinnou péči v České republice*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 120 s. ISBN 978-80-87455-00-5.

KONEČNÁ, Hana, SUDOVÁ, Markéta, 2011. *Jak dál s pěstounskou péčí na přechodnou dobu?* Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 96 s. ISBN 978-80-87455-08-1.

- KOVAŘÍK, Jiří, 2004. *Náhradní rodinná péče v praxi*. Praha: Portál. 167 s. ISBN 80-7178-957-7.
- KULÍSEK, Petr, 2000. *Problémy teorie raného citového přilnutí*. Československá psychologie, 44 (5), s. 404 - 423. ISSN 0009-062X.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál. 98 s. ISBN 80-85282-83-6.
- MATĚJČEK, Zdeněk et al., 1999. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál. 184 s. ISBN 80-7178-304-8.
- MATĚJČEK, Zdeněk et al., 2002. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál. 152 s. ISBN 80-7178-637-3.
- MATĚJČEK, Zdeněk, 2011. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum. 577 s. ISBN 978-80-246-1983-5.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2014. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 216 s. ISBN 978-80-262-0522-7.
- NOVOTNÁ, Věra, 2007. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí: komentář*. 3., aktual. a dopl. vyd. Praha: Linde. 471 s. ISBN 978-808-6131-726.
- NOVOTNÝ, Petr, 2014. *Nový občanský zákoník, Rodinné právo*. Praha: Grada. 194 s. ISBN 978-80-247-5167-2.
- NOŽÍŘOVÁ, Jana, 2012. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Linde. 94 s. ISBN 978-80-8613191-7.
- O'CONNOR, Thomas et al., 2003. *Child-parent attachment following early institutional deprivation*. Development and Psychopathology. 15 (1), s. 19 - 38. DOI 10.1017/S0954579403000026.
- PAPÁČKOVÁ, Blažena, SMÉKALOVÁ, Helena, 1999. Příspěvek k posuzování žadatelů o náhradní rodinnou péči. In: *Sborník přednášek z 6. konference o náhradní rodinné péči*. Praha: JAN. 222 s. ISBN 80-85529-66-1.

PAPOUŠEK, Mechthild, 2004. Intuitivní rodičovství. In: *Chování dítěte raného věku a rodičovská péče*. Praha: Grada. 192 s. ISBN 80-247-0399-8.

PAZLAROVÁ, Hana, 2016. *Pěstounská péče: manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál. 256 s. ISBN 978-80-262-1020-7.

PUGHE, Billy, 2007. *Living Alongside a Child's Recovery – Therapeutic Parenting with Traumatized Children*. Jessica Kingsley Publishers, London. 144 s. ISBN 978-18-431032-88.

PURVIS, Karyn, 2013. *Dítě v nové rodině*. Praha: Grada. 256 s. ISBN 978-80-247-4535-0.

SCHOOLEROVÁ, Jayne, 2002. *Adopce vztah založený na slibu: Užitečné rady a postřehy pro adoptivní rodiče a pěstouny*. Praha: Návrat domů. 217 s. ISBN 80-7255-066-7.

SOBOTKOVÁ, Irena, 2003. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. 142 s. ISBN 80-86552-62-4.

SOBOTKOVÁ, Irena, 2013. *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 197 s. ISBN 978-80-244-3821-4

SVOBODA, Mojmir, 1999. *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha: Portál. 342 s. ISBN 80-7178-327-7.

ŠKOVIERA, Albín, 2007. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál. 143 s. ISBN 978-80-7367-318-5.

TRAIN, Alan, 2001. *Nejčastější poruchy chování dětí*. Praha: Portál. 199 s. ISBN: 80-7178-503-2.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Psychický vývoj dítěte v náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 180 s. ISBN 978-80-87455-14-2.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2012. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum. 536 s. ISBN 978-80-24621-53-1.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2014. Rozhovory s dětmi v náhradní rodinné péči. In: BUBLEOVÁ, Věduna et al. *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. s. 169 - 206. ISBN 978-80-87455-25-8.

VÁGNEROVÁ, Marie, 2014. Rozhovory s náhradními rodiči. In: BUBLEOVÁ, Věduna et al. *Výzkum praxe náhradní rodinné péče v České republice a zkušenosti aktérů s touto praxí*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. s. 73 - 168. ISBN 978-80-87455-25-8.

VÁVROVÁ, Alena et al., 2012. *Přípravy pro budoucí náhradní rodiče*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 80 s. ISBN 978-80-87455-16-6.

VRTBOVSKÁ, Petra, 2010. *O ztraceném dítěti a cestě do bezpečí*. Tišnov: Scan. 119 s. ISBN 978-80-86620-20-6.

ZEZULOVÁ, Dagmar, 2012. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál. 197 s. ISBN 978-80-262-0065-9.

Abstrakt

KOŠNEROVÁ, P. *Psychologické aspekty pěstounské péče*. České Budějovice, 2018. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce D. Urban.

Klíčová slova: pěstounská péče, psychická deprivace, citová vazba, psychické potřeby, náhradní rodina

Práce se zabývá psychologickými aspekty pěstounské péče, které můžeme v tomto kontextu definovat jako hlediska pěstounského vztahu a jeho dopady na svěřené dítě a pěstouna. V této práci jsou popsány psychické potřeby dítěte, definovány následky psychického strádání, jako je především psychická deprivace. Dále je také analyzována citová vazba, projevy jejího narušení a možná náprava. Vedle analýzy dětí umisťovaných do pěstounské péče se práce také zaměřuje na osobu pěstouna. Z tohoto hlediska je hodnocena motivace k náhradnímu rodičovství, stejně tak rozdíl mezi očekáváním a realitou. Práce také poukazuje na vzájemný vztah pěstouna a dítěte, se všemi dopady, úskalími a chybami, kterých se pěstouni ve své výchově mohou dopustit. Na závěr této práce jsou uvedeny praktické zásady pro úspěšné a dlouhodobé fungování pěstounského vztahu.

Abstract

Psychological aspects of foster care

Key words: foster care, psychological deprivation, emotional attachment, psychological needs, substitute family

The thesis deals with the psychological aspects of foster care, which we can define in this context as the perspective of a foster relationship and its impact on the child and foster parent. This thesis describes the psychological needs of the child, there are also defined consequences of psychological deprivation, such as psychological deprivation. It also analyzes the emotional attachment, the manifestations of its disorder and possible treatment. In addition to the analysis of children placed in foster care, this thesis also focuses on a foster parent. From this aspect, the motivation for substitute parenthood, as well as the difference between expectations and reality, is evaluated. Thesis also points to the relationship between the foster parent and the child, with all the impacts, difficulties and mistakes that foster parents can make during their upbringing. At the end of this thesis are presented the practical principles for the successful and long-term functioning of the foster relationship.